

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальності 081 «Право»

Київ 2021

~ 1 ~

УДК 342

К 90

Укладач О.М.Кулеба, канд.юрид.наук, доцент
І.С.Похиленко, канд.юрид.наук, доцент
В.В. Карпунцов, докт. юрид.наук

Рецензент Сердюк Наталія Аркадіївна, доктор юридичних наук,
професор кафедри політичних наук і права

Відповідальний за випуск Є.В. Перегуда, д-р. політ. наук, професор

Затверджено на засіданні кафедри політичних наук, протокол №1 від
29 серпня 2021 року.

Адміністративний процес: методичні рекомендації до вивчення
дисципліни для студентів спеціальності 081 «Право». Уклад.
О.М.Кулеба, І.С.Похиленко, В.В. Карпунцов. Київ-Тернопіль: КНУБА,
ФО-П Шпак В.Б., 2021. 88 с.

Містить тематику лекційного курсу та практичних занять, плани
практичних занять, тематику індивідуальних завдань та рекомендації з їх
підготовки, питання підсумкового контролю, список рекомендованої
літератури.

Призначено для студентів спеціальності 081 «Право».

© КНУБА, 2021

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	5
Тематика лекцій.....	7
Плани практичних занять.....	51
Методи навчання.....	71
Вимоги до виконання індивідуальних завдань. Тематика індивідуальних завдань.....	72
Модульно-рейтингова система оцінювання знань. Питання підсумкового контролю.....	75
Політика щодо академічної доброчесності.....	80
Політика щодо відвідування.....	80
Список літератури.....	81

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Вивчення навчальної дисципліни “Адміністративний процес” полягає у наданні студентам комплексу необхідних знань, що стосуються поняття та змісту адміністративного процесу, його принципів, структури та основних напрямків розвитку адміністративно-юрисдикційного процесу, адміністративно-процедурної діяльності та адміністративного судочинства.

Вивчення ними порядку розгляду і вирішення адміністративними судами віднесених до їх юрисдикції публічно-правових справ та інших справ у випадках передбачених законом. Усвідомлення випадків, коли правовий порядок порушують фізичні та юридичні особи, але й на випадки, коли його порушують органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові чи службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Структура видання складається з тематики лекційного курсу, планів практичних занять, тематики індивідуальних робіт, питань до модульного та підсумкового контролю та списку літератури.

Важливе значення при вивченні дисципліни надається самостійній роботі студентів, зокрема виконанню індивідуального завдання. Наведений орієнтовний перелік тем індивідуальних завдань не є вичерпним, тому студенти можуть запропонувати власні теми, зокрема, виходячи з інтересів своєї наукової роботи, проте такий вибір має бути узгоджений з викладачем.

Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Зокрема, вони можуть це зробити у вигляді реферату.

Вимоги до оформлення реферату:

- обсяг від 18 до 24 сторінок рукописного тексту;
- реферат включає: план, відповідно до плану зміст, основні висновки і список літератури. В рефераті можна також помістити словник базових понять до теми;
- список літератури може складатися за алфавітом, за тематикою або за порядком згадування літератури в тексті.

Водночас індивідуальне завдання може бути виконане в інших формах, наприклад, у вигляді презентації. В цьому разі обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від теми.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення навчальної дисципліни «Адміністративний процес» полягає у формуванні серед здобувачів вищої освіти знань щодо системи адміністративних судів в Україні, строків та порядку звернення до адміністративного суду з позовними заявами, апеляційними та касаційними скаргами, щодо учасників судового процесу, а особливо органів влади, оскарження їх дій, бездіяльності, а також оскарження актів нормативно-правового та індивідуального характеру, розуміння взаємовідносин між приватними особами та органами публічної адміністрації.

Компетентності студентів, що формуються в результаті засвоєння дисципліни

Код	Зміст	Результати навчання
ІК	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.	ПРН2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання. ПРН6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему. ПРН8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного і всебічного встановлення певних обставин.
ЗК1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	ПРН12. Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло.
ЗК2	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ПРН21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.
ЗК3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності	ПРН22. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку, зробленого у різних правових ситуаціях.
ЗК4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.	ПРН23. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.
ЗК 6	Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.	ДПРН1. Знати механізм нормативної санкційності відносно правопорушень будівельного законодавства та нормативів
ЗК7	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	
ЗК8.	Здатність бути критичним і самокритичним.	
ЗК 9.	Здатність працювати в команді.	
СК7	Здатність застосовувати норми адміністративного процесуального права	
СК8	Знання і розуміння особливостей	

	реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права в судовому процесі.	містопланування. ДПРН2. Знати правові механізми реалізації владних рішень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері містопланування та містобудування.
СК11	Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.	ДПРН3. Знати основи контрольної-наглядової діяльності компетентних органів у сфері будівництва.
СК12	Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.	
СК13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.	
СК15	Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування.	
ДСК1	Розуміння системності правового регулювання будівельної та містобудівної діяльності.	

Виходячи із мети вивчення навчальної дисципліни «Адміністративний процес» та відповідно до вимог профілю освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти повинні **вміти**:

усвідомлювати завдання адміністративного процесу щодо справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; демонструвати високий рівень правового мислення;

тлумачити чинне адміністративно-процесуальне законодавство, зокрема Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс про адміністративні правопорушення України під час розв'язання правових ситуацій;

застосовувати адміністративно-процесуальні норми;

визначати і дотримуватися норм адміністративного процесуального законодавства;

вирішувати задачі, надані до тем практичних занять, виконувати завдання із самостійної роботи;

складати окремі службові та адміністративно-процесуальні документи, приймати управлінські рішення.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

МОДУЛЬ 1.

МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Змістовий модуль 1. Основні положення та зміст адміністративного процесу

Тема 1. Предмет, метод та джерела адміністративного процесу

Становлення та розвиток адміністративного процесу. Зародження судівництва у Руській Державі. Київська Русь (Київська Держава). Галицько-Волинське князівство (Руське королівство). Формування судівництва на Українських землях Великого князівства Литовського, Королівства Польського і Речі Посполитої. Адміністративний процес на Українських землях у XVI–XVIII ст.. Запорозька Січ. Українська Гетьманська Держава (Гетьманська Україна, Військо Запорозьке). Адміністративний процес України часів її перебування у складі Австрійської, Австро-Угорської та Російської імперій. Австрія, Австро-Угорщина. Російська імперія. Адміністративний процес доби Української революції 1917–1920 рр. Українська Народна Республіка доби Української Центральної Ради. Українська держава Гетьмана Павла Скоропадського. Директорія Української Народної Республіки. Кубанська Народна Республіка (Малиновий Клин). Українська Держава. Західно-Українська Народна Республіка. Галицька держава 1921 року. Адміністративно-процесуальне вчення Української Народної Республіки у вигнанні (екзилі) 1921–1990 рр. Адміністративний процес Карпатської України (Підкарпатська Русь). Проект конституції професора О. О. Ейхельмана і адміністративна юстиція. Проект конституції професора С. С. Дністрянського і судова влада. Вчення про адміністративне право і процес у працях Ю. Л. Панейка. Адміністративний процес доби радянського загарбання України й комуністичного тоталітарного режиму на її територіях. Адміністративний процес 1920–1960 років. Адміністративний процес 1960–1990 років. Адміністративний процес незалежної України. Становлення адміністративного процесу України у 1990–2005 роках. Розвиток адміністративного процесу України з 2005 року.

Принципи адміністративного процесу:

Формалізовані принципи.

Верховенство права.

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Гласність і відкритість судового (адміністративного) процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі.

Обов'язковість судового рішення.

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

Забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом.

Розумність строків розгляду справи судом.

Неприпустимість зловживання процесуальними правами.

Відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

Джерелами адміністративного процесуального права є форми зовнішнього вираження адміністративних процесуальних норм, що встановлені або визнані державою.

Види джерел адміністративного процесуального права: судовий прецедент, правова доктрина, міжнародний договір, нормативно-правовий акт.

Найважливішим джерелом адміністративного процесуального права є Конституція України. Положеннями Конституції України встановлюються основні права і свободи громадян, зокрема право на судовий захист, право на судове оскарження, право на правову допомогу, а також основоположні аспекти здійснення правосуддя, зокрема принципи побудови судової системи, правовий статус суддів, основні принципи здійснення судочинства та ін.

До джерел адміністративного процесуального права відноситься також низка законів, які деталізують та доповнюють положення Конституції України відносно адміністративного судочинства. Перш за все це Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.

Основним законодавчим актом, що містить адміністративно-процесуальні норми, які регламентують порядок здійснення адміністративного судочинства, є Кодекс адміністративного судочинства України.

Джерелами адміністративного процесуального права виступають інші закони України, де визначені окремі положення, що стосуються адміністративного процесу.

Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору, у тому числі в адміністративному судочинстві.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, а також державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

Законом України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. встановлені основні положення стосовно умов і порядку виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку.

Джерелами адміністративно-процесуального права виступають також укази Президента і постанови Кабінету Міністрів України.

Указами Президента України врегульовано, наприклад, питання організації системи адміністративних судів. Наприклад, Указ Президента України «Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» від 16 листопада 2004 р., Указ Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 р. та ін.

До постанов Кабінету Міністрів України, які регламентують окремі аспекти адміністративного судочинства відносяться: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» та ін.

Тема 2. Юрисдикція адміністративних судів

Для реалізації покладених на адміністративні суди завдань (завдань адміністративного судочинства) їх, як і будь-які інші органи публічної влади, наділено компетенцією, яка складається з сукупності повноважень. Повноваження адміністративних судів визначають як предмети відання, тобто об'єкти, на які поширюється судова влада, так і забезпечують можливість вчинення усіх необхідних процесуальних дій для повного, всебічного та об'єктивного розгляду і вирішення справ.

Згідно ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Згідно ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме особливості справ, які виступають предметом судового розгляду, є основним критерієм класифікації видів правосуддя і відповідних їм судових процедур. Тому, судовий захист прав, свобод та

інтересів здійснюється при відправленні правосуддя різними судами в формі відповідних судових процедур (різновидів судочинства). Отже, з огляду на наявні різновиди судочинства слід розрізняти наступні види судової юрисдикції: цивільну, кримінальну, господарську, адміністративну, у справах про адміністративні правопорушення. Під юрисдикцією адміністративних судів (судовою адміністративною юрисдикцією) розуміється сукупність їх повноважень, якими визначено коло правових питань (справ), щодо яких адміністративними судами може здійснювати правосуддя.

Визначення юрисдикції адміністративних судів здійснюється законодавцем за допомогою встановлення низки правил, які у своїй сукупності дозволяють визначити компетентний адміністративний суд для розгляду конкретної справи по певній інстанції. Такі правила, вміщені насамперед у Кодексі адміністративного судочинства України, поділяються на три групи, які становлять різновиди судової адміністративної юрисдикції: предметну, інстанційну та територіальну юрисдикції. Правилами предметної юрисдикції окреслюється коло справ, які належить розглядати в порядку адміністративного судочинства. Правила інстанційної юрисдикції дозволяють визначити ланку системи судоустрою, суди якої здійснюватимуть розгляд конкретної адміністративної справи по певній інстанції. За правилами територіальної юрисдикції визначається конкретний суд з проміж судів однієї ланки, який розглядатиме справу як суд першої інстанції.

Тема 3. Склад суду. Відводи

Визначення судді, а в разі колегіального розгляду - судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації позовної заяви в суді, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ.

Справа, розгляд якої відповідно до цього Кодексу здійснюється колегією суддів в обов'язковому порядку, розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою суддя-доповідач.

Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду.

До складу об'єднаної палати входять по два судді, які обираються зборами суддів Касаційного адміністративного суду, зі складу кожної із

судових палат Касаційного адміністративного суду та голова Касаційного адміністративного суду.

Якщо справа у Верховному Суді має розглядатися колегіально у складі відповідної палати - головуєчим на засіданнях палати є суддя-доповідач, визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою при первісному розподілі справ.

Якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але цим Кодексом передбачена можливість колегіального розгляду такої справи і про це прийнято відповідне рішення, така справа розглядається в суді першої інстанції - колегією суддів, до складу якої включається суддя, визначений Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою при автоматизованому розподілі справ, та два судді, додатково визначених Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою після прийняття рішення про колегіальний розгляд справи.

Усі адміністративні справи в суді першої інстанції, крім випадків, встановлених цим Кодексом, розглядаються і вирішуються суддею одноособово.

Адміністративні справи, предметом оскарження в яких є рішення, дії чи бездіяльність Кабінету Міністрів України, Національного банку України, окружної виборчої комісії (окружної комісії з референдуму), розглядаються і вирішуються в адміністративному суді першої інстанції колегією у складі трьох суддів.

Будь-яку справу, що відноситься до юрисдикції суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Питання про призначення колегіального розгляду вирішується до закінчення підготовчого засідання у справі (до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться) суддею, який розглядає справу, за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи, про що постановляється відповідна ухвала.

Перегляд судових рішень в адміністративних справах в апеляційному порядку здійснюється колегією у складі трьох суддів.

Перегляд судових рішень в адміністративних справах у касаційному порядку здійснюється колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Справа, розгляд якої розпочато одним суддею чи колегією суддів, повинна бути розглянута цим самим суддею чи колегією суддів, за винятком випадків, які унеможливають участь судді у розгляді справи. У разі зміни складу суду розгляд справи починається спочатку, за винятком випадків, визначених цим Кодексом.

Суддя не може брати участі в розгляді адміністративної справи і підлягає відводу (самовідводу):

1) якщо він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав правничу допомогу стороні чи іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;

2) якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи;

3) якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді;

5) у разі порушення порядку визначення судді для розгляду справи, встановленого [статтею 31](#) цього Кодексу.

Суддя, який брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді першої інстанції, не може брати участі у вирішенні цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у новому її розгляді у першій інстанції після скасування попередніх рішення, постанови або ухвали про закриття провадження в адміністративній справі.

У разі задоволення відводу (самовідводу) судді, який розглядає справу одноособово, адміністративна справа розглядається в тому самому адміністративному суді іншим суддею.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити новий склад суду, за розпорядженням голови суду справа передається до іншого адміністративного суду.

Тема 4. Учасники адміністративного процесу

Учасником адміністративного процесу є особа, яку наділено процесуальними правами та обов'язками при розгляді адміністративних справ та яка вступає до адміністративного процесу для захисту своїх прав та законних інтересів, захисту прав та законних інтересів інших осіб, або з ціллю сприяння здійсненню адміністративного процесу. Учасник адміністративного процесу може вчиняти процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу, хоча б в однієї зі стадій адміністративного процесу.

Класифікацію учасників адміністративного процесу здійснюють за

різними критеріями. Виходячи з положень Глави 4 КАС України можна дійти висновку, що законодавець провів поділ учасників адміністративного процесу за двома критеріями: наявність юридичної заінтересованості у результатах розв'язання адміністративної справи та можливість виступати в процесі в інтересах інших осіб від власного імені. Виходячи з цього, учасників адміністративного процесу можна поділити на три групи: учасники справи; представники; інші учасники адміністративного процесу.

Учасники справи - особи, яких наділено процесуальними правами та обов'язками при розгляді адміністративних справ та які вступають до адміністративного процесу від власного імені для захисту своїх прав та законних інтересів, захисту прав та законних інтересів інших осіб.

Учасниками справи є сторони та треті особи. У якості учасників справи також можуть виступати органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Ще один з різновидів учасників справи – це особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Учасники адміністративного процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається.

Сторонами в адміністративному процесі є особи, публічно-правовий спір між якими становить предмет розгляду та розв'язання адміністративним судом. Сторони характеризуються деякими особливими рисами, які у сукупності дозволяють відрізнити їх від інших категорій учасників адміністративного процесу.

По-перше, сторони виступають головними учасниками в адміністративному провадженні, без яких не можливий сам процес.

По-друге, сторони в адміністративному процесі, як і всі особи, що беруть участь у справі, мають юридичний інтерес в результаті вирішення справи. Цей інтерес має особистий, як матеріальний, так і процесуальний характер.

По-третє, характерною рисою сторін є також те, що процес в адміністративній справі ведеться від імені та в інтересах сторін, навіть у тому випадку коли справу порушує не особисто позивач, а інші особи в його інтересах або сторони особисто не беруть участі в процесі.

По-четверте, суд ухвалює рішення у справі саме з приводу справи сторін.

По-п'яте, на сторони поширюються всі правові наслідки судового рішення.

По-шосте, саме сторони як правило несуть судові витрати у справі.

Сторонами в адміністративному процесі в усіх справах, що містять публічно-правовий спір, є позивач та відповідач.

Позивач – це особа, на захист прав, свобод та інтересів або на виконання повноважень якої подана позовна заява до адміністративного суду.

Позивачем в адміністративній справі у відповідності до ч. 2 ст. 46 КАС України можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

Законодавець по суті встановлює два види позивачів. До першого виду відносяться особи, на захист прав, свобод та інтересів яких розпочинається адміністративний процес. До другого виду відносяться суб'єкти владних повноважень, на виконання повноважень яких може бути розпочатий адміністративний процес.

Відповідачем в адміністративній справі, відповідно до ч. 3 та 4 ст. 46 КАС України є суб'єкт владних повноважень. Громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень у чітко визначених випадках.

Публічно-правовий спір, що розглядається адміністративним судом, може бути пов'язаний з такими правовідносинами, суб'єктами яких є особи, які не приймають участі в спорі. Таким чином, рішення, прийняте судом у справі може вплинути на правове становище цих осіб. Участь у процесі таких осіб, які визнаються третіми особами, є одним з важливих засобів встановлення істини у справі, засобом реалізації права на захист третіх осіб та сторін, а також засобом забезпечення винесення судом законних та обґрунтованих судових рішень. Третіми особами визнаються учасники адміністративного процесу, які вступають у вже відкриту в суді адміністративну справу між сторонами для захисту особистих прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Треті особи мають юридичний інтерес в результатах розгляду судом справи.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору – це учасники адміністративного процесу, які вступають у вже відкриту в суді адміністративну справу, пред'явивши позов на предмет спору до однієї або обох сторін, з метою захисту особистих прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

Органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб виступають особливим різновидом учасників справи. Мають тільки процесуальний інтерес у результатах розгляду справи, виступаючи від на захист інтересів інших осіб власного імені. До таких органів та осіб відносяться:

- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- прокурор;
- органи державної влади;
- органи місцевого самоврядування;
- юридичні особи;
- фізичні особи.

Відповідно до ст. 57 КАС України представником у суді може бути:

- законний представник;
- адвокат;
- фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність - у справах незначної складності та в інших випадках, визначених КАС України;

- посадові особи органів або інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі.

Іншими учасниками судового процесу є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач.

З огляду на що можна зробити висновок щодо учасників адміністративної справи: Суддя (лідуючий суб'єкт); Позивач та Відповідач (зацікавлені суб'єкти); інші учасники: перекладач, експерт, свідки, судовий розпорядник, секретар судового засідання тощо (допоміжні суб'єкти).

Тема 5. Докази і доказування в адміністративному процесі

Збирання і закріплення доказів – діяльність суду та учасників адміністративного процесу щодо отримання та фіксації необхідних для вирішення адміністративної справи доказів. Збирання і закріплення доказів ґрунтується на нормативних приписах, якими визначено перелік джерел, з яких може бути отримана інформація, порядок її отримання, форма, в яку вона повинна втілюватися. Дослідження доказів – діяльність суду та учасників адміністративного процесу, що полягає у з'ясуванні смислу та інформаційного значення доказів. Тобто мова йде про сприйняття, вивчення інформації про факти, що містяться у передбачених законом засобах доказування, з'ясування факторів, що впливають на достовірність доказів, порівняння окремих доказів, ліквідацію протиріч між ними. Оцінка доказів - розумова діяльність суду, яка заснована на логічних законах і правових нормах та призводить до переконання про належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності для встановлення обставин, що

мають значення для вирішення адміністративної справи. Процесуальна форма і правовий порядок збирання, закріплення, дослідження й оцінки доказів виступають як гарантії досягнення вірного знання про фактичні обставини адміністративної справи.

Обставини, включені в предмет доказування, підлягають доказуванню в суді. Проте певні обставини не потребують встановлення за допомогою доказів – вони є такими, що звільнені від доказування. Такі обставини визначені у ст. 78 КАС України.

По-перше, це безспірні факти - обставини, які визнаються сторонами. Безспірним, а отже й таким, що звільнений від доказування, факт стає якщо: проти того, щоб не доказувати безспірну обставину, не заперечують сторони; не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання. Обставини, які визнаються учасниками справи, зазначаються в заявах по суті справи, поясненнях учасників справи, їх представників

По-друге, це загальновідомі обставини - обставини, що відомі широкому колу осіб, в тому числі й складу суду. Таким чином, об'єктивність існування зазначених обставин очевидна. Як правило, такими обставинами виступають не дії, а події (наприклад, аварія на Чорнобильській АЕС). Визнання факту загальновідомим здійснюється судом до прийняття рішення у справі.

По-третє, це преюдиціальні факти. Преюдиційність ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його суб'єктивними і об'єктивними межами, за якими сторони та інші учасники справи, а також їх правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені судовим рішенням у такій справі правовідносини. Суб'єктивними межами є те, що в двох справах беруть участь одні й ті самі особи чи їх правонаступники, чи хоча б одна особа, щодо якої встановлено ці обставини. Об'єктивні межі стосуються обставин, встановлених судовим рішенням. До преюдиційних відносяться обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили. Такі обставини не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Засіб доказування - це матеріальний носій, в якому зафіксовано зміст доказу. Засобами доказування в адміністративному процесі є: показання свідків, письмові, речові і електронні докази, висновки експертів (ч. 2 ст. 72 КАС України). Цей перелік є вичерпним.

Показання свідка – це повідомлення суду про відомі свідку обставини, які мають значення для справи. Обставини, що належить з'ясувати у справі, можуть бути відомі особі як через особисте сприйняття певного факту, так

і через повідомлення про нього інших осіб. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини (ч. 2 ст. 91 КАС України).

Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників не є засобом доказування. Проте, відповідно до ст. 93 КАС України сторони, треті особи та їхні представники за їх згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено КАС України, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

Письмові докази - документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ч. 1 ст. 94 КАС України).

Отже, письмові докази – це матеріальні носії (предмети матеріального світу), на яких за допомогою знаків (літери, цифри, ієрогліфи і т. і.), окрім електронних даних, виражені думки, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи (крім інформації в електронній (цифровій) формі).

Речові докази - це предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи (ст. 96 КАС України).

До речових доказів відносяться також носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи (крім електронних документів).

Електронний доказ – електронні дані, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Отже, електронний доказ – електронна (цифрова) форма збереження інформації про обставини, які мають значення для справи. Для електронного доказу визначальним є наявність інформації, яка подана у формі електронних даних. Електронні дані - інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами. Отже, принциповою відмінністю електронних доказів від інших засобів доказування є форма (джерело) закріплення (вираження) інформації – електронні дані. Електронні дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Для електронних доказів можна виділити такі ознаки:

існування в нематеріальному вигляді;

необхідність використання певних технічних засобів для відтворення;

можливість перенесення чи копіювання на різні пристрої без втрати характеристик;

оригінал електронного доказу може існувати в багатьох місцях одночасно.

Для з'ясування деяких обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. Для з'ясування цих обставин проводиться судова експертиза. Судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи.

Результатом такого дослідження є одержання інформації про ті чи інші досліджувані обставини справи, яка викладається у висновку експерта. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством – ч. 1 ст. 101 КАС України.

Висновок експерта виготовляється у письмовій формі.

Дослідження доказів, як стадія процесу доказування, що пов'язана із з'ясуванням смислу та інформаційного значення доказів, здійснюється під час розгляду по суті. Ознайомлення із змістом доказів зовні процесу не має ніякого значення. Дослідження доказів здійснюється не лише у приміщенні суду під час розгляду справи. Докази можуть бути досліджені й поза приміщенням – у місці знаходження того чи іншого доказу.

Суд повинен дослідити докази у справі безпосередньо, всебічно, повно та об'єктивно. Безпосередність дослідження доказів означає обов'язок суду особисто дослідити і сприйняти усі докази у справі – допитати свідків, ознайомитися з письмовими доказами та електронними доказами, висновками експертів, оглянути речові докази - суд одержує інформацію не з яких-небудь допоміжних джерел, а в результаті сприйняття доказів органами чуття суддів.

Тема 6. Судові витрати в адміністративному процесі

Здійснення правосуддя в адміністративних справах потребує матеріального забезпечення, що тягне відповідні грошові витрати. Такі витрати, що пов'язані з фінансуванням адміністративних судів і можна позначити як судові витрати в найбільш широкому розумінні.

Тягар фінансування судів покладений на державу. Фінансування судів здійснюється виключно за рахунок коштів Державного бюджету України. Саме з державного бюджету фінансується матеріально-технічне забезпечення суддів, оплата праці суддів, допоміжного персоналу та інші видатки, пов'язані із забезпеченням діяльності кожного суду. Разом з тим законом передбачено покладення на осіб, які мають матеріально-правову заінтересованість у результатах розгляду справи, а саме на: сторін та третіх

осіб у справах позовного провадження, заявників та заінтересованих осіб у справах особливого провадження, а у деяких випадках і на осіб які не брали участь у справі, якщо судові рішення безпосередньо стосується їхніх прав, свобод, інтересів чи обов'язків, певних грошових витрат, пов'язаних із розглядом конкретних адміністративних справ. Отже, під судовими витратами розуміються грошові витрати які несуть визначені законом особи у зв'язку із зверненням до суду та розглядом адміністративної справи.

Види таких витрат, їх розмір, порядок звільнення від їхньої оплати або її відстрочення чи розстрочення, порядок розподілу між сторонами тощо регламентуються як нормами КАС України так і нормами деяких інших законодавчих та підзаконних актів.

Види судових витрат встановлено КАС України. Відповідно до ч. 1 ст. 132 КАС України судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Правові засади справляння судового збору, в тому числі і у зв'язку із зверненням до адміністративного суду та розглядом адміністративних справ, встановлено Законом України «Про судовий збір». Відповідно до ст. 1 вказаного Закону судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом України «Про судовий збір». В адміністративному процесі обов'язок сплачувати судовий збір покладено на осіб, які звертаються до адміністративного суду із відповідними заявами, скаргами або за видачею певних документів

В адміністративному процесі судовий збір справляється за:

1) подання адміністративного позову;

2) подання наступних заяв та скарг:

- апеляційної скарги на судові рішення;

- заяви про приєднання до апеляційної скарги на судові рішення;

- касаційної скарги на судові рішення;

- заяви про приєднання до касаційної скарги на судові рішення;

- заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами;

- заяви про забезпечення доказів або позову

- заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

3) видачу судами наступних документів:

- за повторну видачу копії судового рішення;

- за видачу в електронному вигляді копії технічного запису судового засідання;

- за виготовлення копії судового рішення у разі, якщо особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо судові рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, звертається до апарату відповідного суду з письмовою заявою про виготовлення такої копії згідно із ст. 9 Закону України «Про доступ до судових рішень»;

- за виготовлення копій документів, долучених до справи.

Судовий збір справляється у:

- відсотковому співвідношенні до ціни позову;

- відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду.

Ставки судового збору в адміністративному процесі визначено п. 3 та 4 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір». Деякі з випадків звільнення від сплати судового збору визначено безпосередньо КАС України.

Крім того, відповідно до ст. 133 КАС України, ст. 8 Закону України «Про судовий збір» суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі, а також звільнити особу від його сплати.

Провадження у справі передбачає певні грошові витрати, які виникають у зв'язку з наданням правової допомоги, з прибуттям сторін до суду, залученням свідків, спеціалістів, експертів, з проведенням огляду доказів на місці і т. і.

Витрати, пов'язані з розглядом справи, відповідно до ч. 3 ст. 132 КАС України, складаються з:

1) витрат на професійну правничу допомогу;

2) витрат сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду;

3) витрат, пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз;

4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;

5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

Судові витрати розподіляються за правилами, встановленими ст. ст. 139-141 КАС України.

Суд вирішує питання щодо судових витрат у рішенні, постанові або ухвалі.

Тема 7. Процесуальні строки в адміністративному процесі

Процесуальні строки - це встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії (ч. 1 ст. 118 КАС України). Отже,

процесуальний строк в адміністративному процесі – це проміжок часу, встановлений законом або судом для здійснення процесуальних дій учасниками адміністративного процесу, судом або іншими особами.

Значення процесуальних строків в адміністративному процесі полягає в тому, що вони стабілізують та впорядковують адміністративно-процесуальні правовідносини, дисциплінують всіх суб'єктів адміністративного судочинства, включаючи суд.

КАС України використовує поняття «розумний строк», що означає найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без не виправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах (п. 11 ст. 4 КАС України).

Відповідно до ст. 119 КАС України суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню адміністративного судочинства.

Критерії оцінювання розумності строку розгляду справи: складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду).

Відповідно до ч. 2 ст. 118 КАС України процесуальні строки визначаються днями, місяцями і роками, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати (наприклад, в деяких випадках речові докази повертаються після набрання рішенням суду законної сили за клопотанням осіб, яким належать ці докази).

За приписами ч. 1 ст. 120 КАС України перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, що визначається роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року цього строку.

Строк, що визначається місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку.

Якщо закінчення строку, що визначається місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, то строк закінчується в останній день цього місяця.

Останнім днем строку, який закінчується вказівкою на певний день, вважається цей день. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до двадцять четвертої години, але якщо в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Безумовно важливим є питання про наслідки порушення процесуальних строків. КАС України не містить загальних вказівок щодо наслідків пропущення процесуальних строків в адміністративному процесі. Проте, часто КАС України визначаються наслідки порушення процесуальних строків, встановлених для вчинення певних процесуальних дій.

Для учасників справи – як правило неможливість вчинення певної процесуальної дії. Виключення – ч. 5 ст. 121 КАС України - пропуск строку, встановленого законом або судом учаснику справи для подання доказів, інших матеріалів чи вчинення певних дій, не звільняє такого учасника від обов'язку вчинити відповідну процесуальну дію.

Пропущені процесуальні строки, встановлені для учасників справи, можуть бути поновлені та продовжені (ст. 121 КАС України).

Про поновлення процесуального строку можна говорити тільки тоді, коли мова йде про строки, встановлені законом і тільки за умови їх пропуску з поважних причин. Поновлення процесуального строку означає, що суд надає дозвіл особі, яка з поважних причин пропустила процесуальні строки вчинення окремих дій або подачі документів, здійснити ці дії чи подати документи. Якщо ж з поважних причин пропущено строк, встановлений судом, він може бути продовжений. Продовження процесуального строку полягає в тому, що суд надає новий строк на вчинення тієї процесуальної дії, що не була здійснена в раніше встановлені судом строки з обставин, які перешкодили її реалізації.

Суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Зазвичай, строком звернення до адміністративного суду вважали проміжок часу, в межах якого може бути поданий адміністративний позов до адміністративного суду. Загальні строки звернення до адміністративного суду - відповідно до ч. 2 ст. 122 КАС України для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень встановлюється

тримісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог.

Відповідно до ч. 3 ст. 122 КАС України для захисту прав, свобод та інтересів особи КАС України та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду, які, якщо не встановлено інше, обчислюються з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Спеціальні строки звернення до адміністративного суду:

- ч. 4 ст. 122 КАС України якщо законом передбачена можливість досудового порядку вирішення спору і позивач скористався цим порядком, або законом визначена обов'язковість досудового порядку вирішення спору, то для звернення до адміністративного суду встановлюється тримісячний строк, який обчислюється з дня вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

Якщо рішення за результатами розгляду скарги позивача на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень не було прийнято та (або) вручено суб'єктом владних повноважень позивачу у строки, встановлені законом, то для звернення до адміністративного суду встановлюється шестимісячний строк, який обчислюється з дня звернення позивача до суб'єкта владних повноважень із відповідною скаргою на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

- ч. 5 ст. 122 КАС України - для звернення до суду у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби встановлюється місячний строк.

- Кодексом України про адміністративні правопорушення у ст. 289 передбачено, що оскаржити постанову адміністративного органу (посадової особи) у справі про адміністративне правопорушення можна протягом десяти днів з дня винесення постанови.

- Податковий кодекс України – тривалість строку звернення як для платника податку так і для податкового органу з позовом про стягнення податкового боргу становить 1095 днів.

- та ін.

У разі подання особою позову після закінчення строків, установлених законом, без заяви про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані судом неповажними, позов залишається без руху. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду з

заявою про поновлення строку звернення до адміністративного суду або вказати інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку звернення до адміністративного суду будуть визнані неповажними, суд повертає позовну заяву.

Змістовий модуль 2. Розгляд справи в суді першої інстанції

Тема 8. Звернення до адміністративного суду та розгляд справи по суті

Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом:

1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;

2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;

3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;

4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;

5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;

6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

У той же час Кодексом адміністративного судочинства визначено, що суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України.

В залежності від предмету адміністративного позову, а саме від тих вимог, що закріплені законодавцем у ст. ст. 5 та 245 КАС України, можна розрізняти наступні види адміністративних позовів:

1) про визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;

2) про визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;

3) про визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;

- 4) про визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;
- 5) про встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 6) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян;
- 7) про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян;
- 8) про примусове видворення іноземця чи особи без громадянства за межі України;
- 10) про застосування інших способів захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, які не суперечать закону і забезпечують ефективний захист таких прав, свобод та інтересів;
- 11) про затримання іноземця або особи без громадянства з метою ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України або про продовження строку такого затримання;
- 12) про затримання іноземця або особи без громадянства до вирішення питання про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні;
- 13) про затримання іноземця або особи без громадянства з метою забезпечення її передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;
- 14) про звільнення іноземця або особи без громадянства на поруки підприємства, установи чи організації;
- 15) про зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу.

Одним з основних прав людини є право на судовий захист. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. передбачає, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8) і що кожна людина, для визначення її прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом (ст. 10). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого

висунутого проти нього кримінального обвинувачення (п. 1 ст. 6). Гарантується право на судовий захист також і Конституцією України (ст. 55).

Оскільки ми розглядаємо адміністративний позов у процесуальному розумінні, відповідно і право на адміністративний позов розуміється у його процесуальному значенні, як право на пред'явлення адміністративного позову.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував у своїх рішеннях про те, що складовою права на судовий захист виступає право на оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Європейський Суд з прав людини у своїй практиці виходить з розуміння виконання остаточних та обов'язкових судових рішень як невід'ємного елемента права на судовий захист.

Отже, право на судовий захист в позовному провадженні адміністративного процесу включає наступні елементи:

- право на незалежний і неупереджений суд;
- право на адміністративний позов (на пред'явлення адміністративного позову);
- право на участь у судовому розгляді;
- право на позитивне вирішення справи;
- право на перегляд рішення суду;
- право на виконання рішення суду.

Право на адміністративний позов, тобто право на пред'явлення адміністративного позову, здебільшого розглядається у двох аспектах – як елемент процесуальної правоздатності та як суб'єктивне процесуальне право.

У якості складової адміністративної процесуальної правоздатності право на адміністративний позов характеризує можливість кожного, з моменту виникнення у особи відповідної правоздатності, звернутися з адміністративним позовом до суду.

Право на адміністративний позов, як суб'єктивне процесуальне право, належить не будь-якій особі, яку наділено адміністративною процесуальною дієздатністю, а лише певній особі за конкретних обставин.

Реалізація особою права на адміністративний позов потребує дотримання встановленого КАС України процесуального порядку, що пов'язано із існуванням умов реалізації права на адміністративний позов.

Підсумовуючи усе вищенаведене слід ще раз підкреслити, що для виникнення адміністративного процесу з розгляду публічно-правового спору необхідна як наявність у особи права на адміністративний позов, так і дотримання встановленого процесуального порядку реалізації такого

права, що потребує встановлення передумов та умов реалізації права на адміністративний позов.

З метою захисту своїх прав позивач звертається до суду з позовною заявою, у якій викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Позовна заява подається в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

В позовній заяві зазначаються:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України); реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), відомі номери засобів зв'язку, офіційна електронна адреса або адреса електронної пошти;
- 3) зазначення ціни позову, обґрунтований розрахунок суми, що стягується, - якщо у позовній заяві містяться вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної оскаржуваним рішенням, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень;
- 4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;
- 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору - у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;
- 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;
- 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності), зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;
- 9) у справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень - обґрунтування порушення оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю прав, свобод, інтересів позивача;

10) у справах щодо оскарження нормативно-правових актів - відомості про застосування оскаржуваного нормативно-правового акта до позивача або належність позивача до суб'єктів правовідносин, у яких застосовується або буде застосовано цей акт;

11) власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

До позовної заяви додаються її копії, а також копії доданих до позовної заяви документів відповідно до кількості учасників справи, крім випадків, визначених частиною другою цієї статті.

У той же час суб'єкт владних повноважень при поданні адміністративного позову зобов'язаний додати до позовної заяви доказ надіслання рекомендованим листом з повідомленням про вручення іншим учасникам справи, які не мають офіційної електронної адреси, копії позовної заяви та доданих до неї документів.

До позовної заяви додається документ про сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Позивач також зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази - позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів).

У разі необхідності до позовної заяви додаються клопотання та заяви позивача про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, участь у судовому засіданні щодо розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, звільнення (відстрочення, розстрочення, зменшення) від сплати судового збору, про призначення експертизи, витребування доказів, про забезпечення надання безоплатної правничої допомоги, якщо відповідний орган відмовив у її наданні, тощо.

У разі пропуску строку звернення до адміністративного суду позивач зобов'язаний додати до позову заяву про поновлення цього строку та докази поважності причин його пропуску.

До заяви про визнання індивідуального акта протиправним чи адміністративного договору недійсним додається також оригінал або копія оспорюваного акта чи договору або засвідчений витяг з нього, а у разі відсутності акта чи договору у позивача - клопотання про його витребування.

Адміністративні позови можна класифікувати за такими видами: позов про оскарження; позов про примушення до виконання зобов'язання; загальний позов про виконання зобов'язання; позов про визнання; позов про оскарження нормативних (нормативно-правових) актів; позов про

визнання протиправності адміністративного акта; позови суб'єктів владних повноважень; позови (подання) про заборону (обмеження) здійснення фізичною (юридичною) особою прав, свобод, інтересів; позови про позбавлення права фізичних (юридичних) осіб; зустрічний позов; масовий (груповий); позов третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

Позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою у порядку, визначеному цим Кодексом (автоматизований розподіл справ).

Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, встановлених [статтями 160, 161](#) цього Кодексу, протягом п'яти днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до адміністративного суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу.

У той же час позовна заява повертається позивачеві, якщо:

- 1) позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк;
- 2) позивач до відкриття провадження в адміністративній справі подав заяву про її відкликання;

3) позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

4) позивач не надав доказів звернення до відповідача для досудового врегулювання спору у випадках, в яких законом визначено обов'язковість досудового врегулювання, або на момент звернення позивача із позовом не сплив визначений законом строк для досудового врегулювання спору;

5) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

6) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень [статті 172](#) цього Кодексу);

7) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

8) якщо позовну заяву із вимогою стягнення грошових коштів, яка ґрунтується на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, подано суб'єктом владних повноважень до закінчення строку, визначеного [частиною другою](#) статті 122 цього Кодексу;

9) якщо судом було повернуто заяву оскільки в свій час вона не була подана особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку звернення до адміністративного суду були визнані неповажними.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи без розгляду не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо:

1) позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства;

2) у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав є такі, що набрали законної сили, рішення або постанова суду, ухвала про закриття провадження в адміністративній справі;

3) настала смерть фізичної особи чи припинено юридичну особу, яка не є суб'єктом владних повноважень, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позовну заяву, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

4) у провадженні цього або іншого суду є справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначаються:

1) найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження в адміністративній справі, номер справи;

2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);

3) предмет та підстави позову;

4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;

5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися за правилами загального позовного провадження;

6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;

7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику (повідомлення) сторін;

8) строк для подання відповідачем відзиву на позов;

9) строки для подання відповіді на відзив та заперечення, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;

10) строк подання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;

11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію по справі, що розглядається;

12) у разі розгляду справи за місцезнаходженням суб'єкта владних повноважень - повідомлення про наявні в суді матеріали, які підлягають врученню суб'єкту владних повноважень як стороні, та про можливість їх отримання лише безпосередньо у суді.

Визначаються такі основні стадії адміністративного провадження є:

порушення провадження (відкриття провадження);

підготовка справи та попереднє судове засідання (підготовче провадження);

безпосередній розгляд справи (розгляд справи по суті);

прийняття судом рішення;

оскарження прийнятого рішення;

виконання прийнятого рішення.

Суддя відкриває провадження в адміністративній справі на підставі позовної заяви, якщо відсутні підстави для залишення позовної заяви без руху, її повернення чи відмови у відкритті провадження у справі.

Завданням підготовчого провадження є:

- 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;
- 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;
- 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;
- 4) вирішення відводів;
- 5) визначення порядку розгляду справи;
- 6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, проводиться підготовче засідання. Підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі.

У підготовчому засіданні суд:

- 1) оголошує склад суду, а також прізвища секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;
- 2) з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;
- 3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;
- 4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, заміну позивача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;
- 5) роз'яснює учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;
- 6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;
- 7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і відзиві, а також докази, витребувані судом, чи причини їх неподання; пропонує учасникам справи надати суду додаткові докази або пояснення; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових та електронних доказів за їх місцезнаходженням; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання; вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судові засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) направляє судові доручення;

12) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;

13) встановлює строк для подання пояснень третіми особами;

14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

15) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (засідань) для розгляду справи по суті;

16) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються, під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

17) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

18) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі необхідності, та призначити нову дату судового засідання.

Відкриття розгляду справи по суті тягне за собою з'ясування обставин справи та дослідження доказів; проведення судових дебатів; ухвалення та проголошення рішення по суті позовних вимог.

Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістдесят днів з дня відкриття провадження у справі. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті.

За результати розгляду суддя виносить одне з видів судових рішень: ухвала; рішення; постанова.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

Судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду.

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

Окремим документом викладаються ухвали з питань:

1) залишення позовної заяви без руху;

- 2) повернення позовної заяви;
- 3) відкриття провадження в адміністративній справі;
- 4) об'єднання справ та роз'єднання позовних вимог;
- 5) забезпечення доказів;
- 6) визначення розміру судових витрат;
- 7) продовження та поновлення процесуальних строків;
- 8) передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду;
- 9) забезпечення позову;
- 10) призначення експертизи;
- 11) виправлення описок і очевидних арифметичних помилок;
- 12) відмови в ухваленні додаткового судового рішення;
- 13) роз'яснення судового рішення;
- 14) зупинення провадження у справі;
- 15) закриття провадження у справі;
- 16) залишення позовної заяви без розгляду.

Суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду.

Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

У вступній частині рішення зазначаються дата і місце його ухвалення; найменування суду; прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів; прізвище та ініціали секретаря судового засідання; номер справи; ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи; вимоги позивача; прізвища та ініціали представників учасників справи та прокурора.

В описовій частині рішення зазначаються: стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача; заяви, клопотання учасників справи; інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У мотивувальній частині рішення зазначаються: обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини; докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення; мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову; норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування; мотиви, з яких у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень суд, відмовляючи у позові, дійшов висновку, що оскаржуване рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень визнано судом таким, що вчинено відповідно до вимог частини другої статті 2 цього Кодексу.

У резолютивній частині рішення зазначаються: висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог.

Суд, який постановив судове рішення, може з власної ініціативи або за заявою учасника справи чи іншої заінтересованої особи виправити допущені в судовому рішенні цього суду описки, очевидні арифметичні помилки незалежно від того, набрало судове рішення законної сили чи ні.

За заявою учасника справи, державного виконавця суд роз'яснює ухвалене ним судове рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення, шляхом постановлення ухвали.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови судом апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Ухвала, постановлена судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, під час розгляду справи в письмовому провадженні, набирає законної сили з моменту її підписання суддею (суддями).

Тема 9. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ

Загалом юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори фізичних та юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень, коли у них є підстави вважати, що зазначений суб'єкт своїм рішенням, дією чи бездіяльністю порушив їхні права, свободи чи законні інтереси; спори з приводу прийняття громадян на державну службу, її проходження, звільнення з державної служби; спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, зокрема делегованих повноважень, а також спорів, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів; спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом та щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму; спори за зверненнями суб'єкта владних повноважень у передбачених законом випадках; інші публічно-правові спори, які не віднесені законом до юрисдикції інших судів.

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які нормативні чи індивідуальні правові акти суб'єктів владних повноважень з

мотивів їх неконституційності, незаконності чи невідповідності правовому акту, котрий має вищу юридичну силу, крім випадків, коли щодо таких актів конституцією чи законами України передбачено інший порядок судового провадження; тощо.

Розглянемо більш детально повноваження адміністративних судів щодо вирішення спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності.

Визначення повноважень адміністративних судів щодо вирішення спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності останнього, залежать від виду суб'єкта владних повноважень, від його місця в системі органів державної влади.

В цілому ж повноваженнями щодо розгляду адміністративних справ, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим (крім вищевказаних), їх посадова чи службова особа наділені окружні адміністративні суди територіальна юрисдикція яких співпадає з територіальною юрисдикцією цих державних органів.

Право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

У разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, у якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений. Оголошення повинно містити вимоги позивача щодо оскаржуваного акта, реквізити нормативно-правового акта, дату, час і місце судового розгляду адміністративної справи. Оголошення повинно бути опубліковано не пізніше як за сім днів до судового розгляду.

Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги на судові рішення в цій справі таких осіб, якщо вони не брали участі у справі, залишаються без розгляду.

Адміністративна справа щодо оскарження нормативно-правових актів вирішується протягом розумного строку, але не пізніше одного місяця після відкриття провадження у справі. У виняткових випадках з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може продовжити розгляд справи, але не більш як на один місяць.

Суд може визнати нормативно-правовий акт незаконним чи таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, повністю або в

окремій його частині.

Якщо у процесі розгляду справи щодо нормативно-правового акта виявлено незаконність або невідповідність правовому акту вищої юридичної сили інших правових актів чи їхніх окремих положень, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі та які впливають на прийняття постанови у справі, суд визнає такі акти чи їхні окремі положення незаконними або такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили.

Резолютивна частина постанови суду про визнання нормативно-правового акта незаконним або таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, і про визнання його нечинним невідкладно публікується відповідачем у виданні, в якому його було офіційно оприлюднено, після набрання постановою законної сили.

Постанова суду у справах щодо оскарження нормативно-правових актів оскаржується у загальному порядку.

Нормативно-правовий акт втрачає чинність повністю або в окремій його частині з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду.

Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб.

Адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню.

Позовна заява про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності подається до адміністративного суду без сплати судового збору.

Судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Верховний Суд. Судові рішення Верховного Суду набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені.

Особливу увагу в КАСУ відведено нормативно-правовій регламентації порядку розгляду адміністративними судами спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Питання, які стосуються розгляду адміністративних справ,

що стосуються порушення виборчих процесів виписувалися дуже ретельно, скрупульозно, враховуючи всі особливості минулих президентських виборів. Необхідна велика увага і плідна праця фахівців, експертів, науковців для того щоб не припуститися помилок у практичному здійсненні цього складного реформування.

Право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Виборець, учасник всеукраїнського референдуму (громадянин України, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, якщо такі рішення, дія чи бездіяльність безпосередньо порушують його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму.

Рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Верховного Суду. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії, прийняті у межах виборчого процесу, оскаржуються до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ.

Рішення, дії чи бездіяльність територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів, виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Рішення, дії чи бездіяльність дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений частиною шостою цієї статті, але не пізніше двадцять другої години дня, що передує дню голосування.

Суд вирішує адміністративні справи, визначені цією статтею, у дводенний строк після надходження позовної заяви.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про встановлення іншого обмеження права на свободу мирних зібрань (щодо місця чи часу їх проведення тощо).

Копію позовної заяви та доданих до неї документів позивач додатково надсилає на адресу електронної пошти, зазначеної в повідомленні про проведення мирного зібрання, та оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті. До позовної заяви позивачем додаються докази виконання вимог цієї частини.

Якщо позовна заява не відповідає вимогам [статті 160](#) цього Кодексу, суд залишає її без руху та надає строк для усунення недоліків, але не більше ніж 12 годин.

Позовна заява, яка надійшла пізніше ніж за 24 години до часу проведення заходів, визначених частиною першою цієї статті, залишається без розгляду.

Адміністративна справа про заборону або встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань вирішується судом протягом двох днів після відкриття провадження у справі, а в разі відкриття провадження менш як за два дні до проведення відповідних заходів - невідкладно.

Провадження у справах за зверненням податкових та митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень здійснюється на підставі заяви таких органів щодо:

1) зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках платника податків;

2) підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків;

3) надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі;

4) зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим;

5) стягнення коштів за податковим боргом;

б) зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на податковий орган;

7) встановлення тимчасового обмеження керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника у праві виїзду за межі України.

Заява подається до суду першої інстанції протягом 24 годин з моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення до суду, за загальними правилами підсудності.

У разі постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі суд приймає рішення по суті заявлених вимог не пізніше 96 годин з моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення заявника до суду.

Позовна заява про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності подається до Верховного Суду. Право звернутися з такою позовною заявою має Голова Верховної Ради України, Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України.

Адміністративна справа за позовною заявою про дострокове припинення повноважень народного депутата України вирішується протягом десяти днів після відкриття провадження у справі.

Рішення Верховного Суду у справі про дострокове припинення повноважень народного депутата України виконується негайно. Подання апеляційної скарги на таке рішення не перешкоджає його виконанню.

Апеляційна скарга на судові рішення Верховного Суду у справі про дострокове припинення повноважень народного депутата України може бути подана до Великої Палати Верховного Суду протягом десяти днів із дня його проголошення.

Велика Палата Верховного Суду розглядає справу у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи.

Відповідачем у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби є відповідний орган державної виконавчої служби, а у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця - приватний виконавець.

Адміністративна справа з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної

виконавчої служби, приватного виконавця вирішується судом протягом десяти днів після відкриття провадження у справі.

Адміністративні справи з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень, ухвалених місцевим загальним судом як адміністративним судом, розглядаються місцевим загальним судом як адміністративним судом, який видав виконавчий лист.

Апеляційні скарги на судові рішення у справах, визначених цією статтею, можуть бути подані протягом десяти днів з дня їх проголошення.

Суд апеляційної інстанції розглядає справу у десятиденний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомленням учасників справи.

Також адміністративним процесуальним законодавством передбачено розгляд типових та зразкових справ.

Якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них Верховним Судом як судом першої інстанції.

Вирішення питання про відкриття провадження у зразковій справі, відмову у відкритті провадження у зразковій справі, розгляд зразкової справи здійснюється колегією суддів Верховного Суду у складі не менше п'яти суддів, визначених відповідно до вимог цього Кодексу.

Питання про відкриття провадження у зразковій справі вирішується протягом 10 днів з дня надходження до Верховного Суду матеріалів.

Суд, який розглядає типову справу, має право зупинити провадження за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою у випадку, якщо Верховним Судом відкрито провадження у відповідній зразковій справі.

Провадження у типовій справі підлягає відновленню з дня набрання законної сили рішенням Верховного Суду у відповідній зразковій справі.

При ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи.

На судові рішення у типовій справі може бути подана апеляційна скарга у порядку, визначеному цим Кодексом.

Рішення суду апеляційної інстанції за наслідками перегляду типової справи може бути оскаржено в касаційному порядку виключно з таких підстав:

1) суд першої та (або) апеляційної інстанції при вирішенні типової справи не визнав її типовою справою та (або) не врахував правові висновки, викладені у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи;

2) справа, в якій судом першої та (або) апеляційної інстанції ухвалено рішення з урахуванням правових висновків, викладених у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, не відповідає ознакам типової справи.

Змістовий модуль 3. Перегляд та виконання судових рішень в адміністративному процесі

Тема 10. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному провадженнях

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку постанови суду першої інстанції повністю або частково.

Судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення.

Апеляційна скарга може стосуватись як неправильного застосування судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права, так і неправильного оцінювання ним наявної доказової бази.

Зазначимо, що окрім учасників провадження, судові рішення може оскаржити також і будь-яка інша особа, котра вважає, що таким рішенням було порушено її законні права та свободи.

Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення (ухвали) суду, або розгляду справи в порядку письмового провадження, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) на ухвалу суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Апеляційна скарга подається у письмовій формі.

В апеляційній скарзі зазначаються:

1) найменування суду апеляційної інстанції, до якого подається скарга;

2) найменування суду першої інстанції, який ухвалив рішення, номер справи та дата ухвалення рішення;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності;

4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

5) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, до суду апеляційної інстанції;

6) обґрунтування вимог особи, яка подала апеляційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права;

7) у разі необхідності - клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про витребування нових доказів, про виклик свідків тощо;

8) дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, що оскаржується;

9) перелік матеріалів, що додаються.

Апеляційна скарга, подана після закінчення строків, установлених цією статтею, залишається без розгляду, якщо суд апеляційної інстанції за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

Особи, які беруть участь у справі, мають право подати до адміністративного суду апеляційної інстанції заперечення на апеляційну скаргу в письмовій формі протягом встановленого судом апеляційної інстанції строку.

Суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги.

Суд апеляційної інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги в разі встановлення під час апеляційного провадження порушень, допущених судом першої інстанції, які призвели до неправильного вирішення справи.

Суд апеляційної інстанції може дослідити докази, які не досліджувалися у суді першої інстанції, з власної ініціативи або за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо визнає обґрунтованим ненадання їх до суду першої інстанції або необґрунтованим відхилення їх судом першої інстанції. Суд апеляційної інстанції може дослідити також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням вимог КАСУ.

Апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених КАСУ.

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

Суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов.

Постанова складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частини.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом апеляційної інстанції шляхом постановлення ухвал.

Судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний Суд.

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково у випадках, визначених цим Кодексом.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частині першій цієї статті, є неправильне застосування судом норм

матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скажник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами другою і третьою статті 353 цього Кодексу (Підстави для скасування судових рішень з направленням справи для продовження розгляду або на новий розгляд).

Не підлягають касаційному оскарженню:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до цього Кодексу розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково.

Касаційна скарга подається у письмовій формі безпосередньо до суду касаційної інстанції.

Касаційна скарга на судові рішення подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

У разі якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази.

Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені пунктами 1, 4-7 частини третьої статті 353, абзацом другим частини першої статті 354 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

У суді касаційної інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції. Зміна предмета та підстав позову у суді касаційної інстанції не допускається.

Касаційна скарга на рішення та постанови, визначені частиною першою статті 328 Кодексу, має бути розглянута протягом шістдесяти днів, а на ухвали, визначені частинами другою та третьою статті 328 Кодексу, - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій без змін, а скаргу без задоволення;

2) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;

3) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд;

4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині;

5) скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині;

6) у визначених цим Кодексом випадках визнати нечинними судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині;

7) у визначених цим Кодексом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, визначених пунктами 1-6 частини першої цієї статті.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з дати її прийняття. Ухвала суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення.

Тема 11. Процесуальні особливості виконання судових рішень в адміністративних справах

Судове рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, - за її межами.

Негайно виконуються рішення суду про:

1) присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів з Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів - у межах суми стягнення за один місяць;

2) присудження виплати заробітної плати, іншого грошового утримання у відносинах публічної служби - у межах суми стягнення за один місяць;

3) поновлення на посаді у відносинах публічної служби;

4) припинення повноважень посадової особи у разі порушення нею вимог щодо несумісності;

5) уточнення списку виборців;

6) усунення перешкод та заборону втручання у здійснення свободи мирних зібрань;

7) включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб,

юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

Суд, який ухвалив рішення, за заявою учасників справи або з власної ініціативи може ухвалою в порядку письмового провадження або зазначаючи про це в рішенні звернути до негайного виконання рішення:

1) у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів, визначених пунктами 1 і 2 частини першої цієї статті;

2) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання; про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання;

3) про примусове видворення іноземця чи особи без громадянства;

4) про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань.

У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Так само на відповідних суб'єктів владних повноважень можуть бути покладені обов'язки щодо забезпечення виконання рішення.

Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, є підставою для його виконання.

Виконання судового рішення може бути зупинене у випадках, визначених цим Кодексом.

Примусове виконання судових рішень в адміністративних справах здійснюється в порядку, встановленому законом.

Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Виконавчий лист, а у випадках, встановлених цим Кодексом, - ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Якщо судове рішення прийнято на користь декількох позивачів або проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях чи рішенням передбачено вчинення кількох дій, видаються декілька виконавчих документів, у яких зазначаються один стягувач та один боржник, а також визначається, в якій частині необхідно виконати судове рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Суд, який видав виконавчий документ, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню.

Суд визнає виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо

обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин.

Суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскаржуваного судового рішення або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку.

За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання. Питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду.

Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим.

У разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою заінтересованої особи суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Половина суми штрафу стягується на користь позивача, інша половина - до Державного бюджету України.

Особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет, метод та джерела адміністративного процесу

План

1. Адміністративний процес як галузь права, наука і навчальна дисципліна.
2. Становлення та розвиток адміністративного процесу.
3. Предмет і метод адміністративного процесу.
4. Джерела адміністративного процесу.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради.- 2014.- № 13.- Ст.222
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 25. – Ст. 1190
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України . – 1999. – № 18. – Ст. 774 (з наступ. змін. та допов.).
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 3. – Ст. 149.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056
11. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р.// Відомості Верховної Ради України.- 2012.- № 14.- Ст.87
12. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
13. Джафарова М.В. Сучасний погляд на предмет адміністративного процесуального права України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 90-94

14. Жукова Є. О. Реалізація принципу процесуальної економії в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Є. О. Жукова; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2015. - 21 с.

15. Кононенко Ю. В. Адміністративно-правова охорона права на справедливий судовий розгляд в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. В. Кононенко; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2015. - 19 с

16. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Олег Іванович Корчинський ; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2019. – 185 с. – Бібліографія: с. 158–183 (260 назв).

17. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина / Олег Корчинський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. — № 876. — С. 151–156.

18. Миронюк Р. В. Можливості й гарантії дотримання прав й інтересів громадян в оновленій редакції Кодексу адміністративного судочинства України / Р. В. Миронюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2018. - № 3. - С. 276-281. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2018_3_57

19. Похиленко І.С. Застосування принципу справедливості в судовому процесі//Права людини в умовах розбудови соціальної правової держави в Україні. Зб. наук. пр. Матеріали «круглого столу» (Київ, 10 грудня 2020 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ–Тернопіль : КНУБА, «Бескиди», 2020. С.44-50

20. Похиленко І.С. Про деякі питання щодо Стратегії розвитку судової влади України на 2015-2020 роки //Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького: Зб. наук. праць / Київський університет права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Євдокимов В.О., Чернецька О.В. та інші].- К.: Вид-во Ліра, 2015.-С.147-149

21. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А.В. Руденко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2006. — 20 с.

22. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

23. Тернущак М. М. Адміністративний процес у публічному адмініструванні [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 /

Тернущак Михайло Михайлович ; Держ. НДІ МВС України. - Київ, 2020. - 32 с.

Контрольні запитання

1. Становлення та розвиток адміністративного процесу
2. Джерела адміністративного процесу
3. Принципи адміністративного процесу

Тема 2. Юрисдикція адміністративних судів

План

1. Природа адміністративної юрисдикції.
2. Підсудність адміністративних справ.
3. Інстанційна юрисдикція (підсудність).
4. Територіальна юрисдикція (підсудність).
5. Наслідки недотримання правил підсудності адміністративних справ.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради.- 2014.- № 13.- Ст.222
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 25. – Ст. 1190
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України . – 1999. – № 18. – Ст. 774 (з наступ. змін. та допов.).
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 3. – Ст. 149.
9. Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента від 16.11.2004 року// Урядовий кур'єр від 24.11.2004 — № 224
10. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах:

Указ Президента від 29.12.2017 року// Офіційний вісник України від 16.01.2018 — 2018 р., № 5.- стор. 89.- Ст. 207

11. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

12. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія / Смоковим М.І. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 304 с.

13. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. — Суми : Сумський державний університет, 2019. — 108 с.

14. Бабенко К.А. Особливості правового статусу адміністративних судів. Форум права. 2016. № 3. С. 16-18.

15. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2015. 201 с.

16. Горбач М.І. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 70-75.

17. Карпа М. Публічно-правовий спір як спосіб встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади (теоретичні аспекти). Теорія та історія державного управління. 2017. Вип. 3(34). С. 26–34.

18. Катаєва Е.В. Юрисдикція адміністративних судів України щодо вирішення адміністративних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 22 с.

19. Олефіренко Н.А. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 3. С. 152-155.

20. Пипяк М.І. Адміністративний суд у системі органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.

21. Петришина М. Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду / М. Д. Петришина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2017. - Вип. 29(1). - С. 98-101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%281%29__27

22. Розум І. О. Проведення у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. О. Розум; Нац. авіац. ун-т. - Київ, 2014. - 20 с.

23. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 20 с.

24. Терехова О. Ю. Адміністративно-правове регулювання діяльності окружних адміністративних судів в Україні // Держава та регіони. Серія ПРАВО. : Право, 2019 р., № 4 (66) С.116-122

25. Терехова О. Ю. Поняття й елементи адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(26), 2019. С.181-185

Контрольні питання

1. Поняття та призначення підсудності адміністративних справ.
2. Види підсудності адміністративних справ.
3. Предметна юрисдикція (підсудність) адміністративних судів.
4. Інстанційна юрисдикція (підсудність).
5. Територіальна юрисдикція (підсудність).
6. Система адміністративних судів.

Тема 3. Склад суду. Відводи

План

1. Визначення складу суду.
2. Здійснення адміністративного судочинства суддею одноособово та колегіально.
3. Порядок вирішення питань колегією суддів.
4. Незмінність складу суду.
5. Підстави для відводу (самовідводу) судді. Наслідки відводу (самовідводу) судді
6. Недопустимість повторної участі судді в розгляді адміністративної справи.
7. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради.- 2014.- № 13.- Ст.222
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385

6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 25. – Ст. 1190
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 774 (з наступ. змін. та допов.).
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 3. – Ст. 149.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056
11. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – Ст. 87
12. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
13. Гошовський В.С. Проблеми відводу (самовідводу) судді в адміністративному судочинстві України: перспективи розвитку // Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(9), 2015. С.149-152
14. Зозуля І.В. Відвід (самовідвід) в законодавстві України // Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття. Харків, 2020. С.91-94
15. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Олег Іванович Корчинський ; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2019. – 185 с. – Бібліографія: с. 158–183 (260 назв).
16. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина / Олег Корчинський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. — № 876. — С. 151–156.
17. Миронюк Р. В. Можливості й гарантії дотримання прав й інтересів громадян в оновленій редакції Кодексу адміністративного судочинства України / Р. В. Миронюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2018. - № 3. - С. 276-281. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2018_3_57
18. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А.В. Руденко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2006. — 20 с.

19. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

20. Тернущак М. М. Адміністративний процес у публічному адмініструванні [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Тернущак Михайло Михайлович ; Держ. НДІ МВС України. - Київ, 2020. - 32 с.

Контрольні питання

1. Порядок визначення складу суду при прийнятті справи до розгляду.
2. Здійснення адміністративного судочинства суддею одноособово та колегіально.
3. Незмінність складу суду.
4. Підстави для відводу (самовідводу) судді. Наслідки відводу (самовідводу) судді.

Тема 4. Учасники адміністративного процесу

План

1. Поняття та класифікація учасників адміністративного процесу
2. Поняття і ознаки сторін. Сутність та особливості третіх осіб.
3. Класифікація органів та осіб, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду в інтересах інших осіб.
4. Види представництва.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради.- 2014.- № 13.- Ст.222
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 25. – Ст. 1190

7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України . – 1999. – № 18. – Ст. 774 (з наступ. змін. та допов.).
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 3. – Ст. 149.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056
11. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
12. Желтобрюх І.Л. Суперечності між науковою термінологією та термінологією законодавства щодо визначення суб'єктів та учасників адміністративного процесу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2019. С.70-73
13. Михайлов О.М. Суб'єкти адміністративного процесу (судочинства) : підходи до класифікації. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 6. С.131-138
14. Похиленко І.С. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в господарському та адміністративному процесах // Актуальні проблеми захисту інформаційних прав особи в умовах технологічних викликів та цифрової реальності : мат. Міжнародн. наук.-пркт. конф. За заг. ред. І.С. Гриценка, М.І.Смоковича, м.Київ, 17-18 вересня 2019 року.- Херсон: В.Д. "Гельветика, 2019.-С.54-57
15. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.
16. Чудик Н. О. Участь адвоката в адміністративному процесі / Н. О. Чудик // Актуальні проблеми правознавства. - 2017. - Вип. 4. - С. 153-158. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_27

Контрольні питання

1. Поняття та класифікація учасників адміністративного процесу.
2. Сторони адміністративної справи
3. Сутність та особливості третіх осіб. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.
4. Органи та особи, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду в інтересах інших осіб.
5. Поняття, ознаки та види представництва в адміністративному

процесі.

Тема 5. Докази і доказування в адміністративному процесі

План

1. Поняття і ознаки доказів. Вимоги, яким мають відповідати докази.
2. Правила забезпечення доказів.
3. Сутність та зміст доказування.
4. Огляд та оцінка доказів

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Басай О. Докази та доказування прокурором в адміністративному судочинстві / О. Басай, С. Белікова // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2016. - № 4. - С. 10–16. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaru_2016_4_4
5. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
6. Зленко А. В. Використання електронних доказів у адміністративному судочинстві / А. В. Зленко, Г. В. Муляр, О. С. Ховпун // Судова апеляція. - 2019. - № 3. - С. 101-107. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2019_3_15
7. Мельник М.П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві України / М.П. Мельник // Держава і право. — 2010. — № 48. — С. 269-274
8. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.
9. Тадєєва О. М. Засоби доказування в адміністративному судочинстві у справах щодо публічного майна / О. М. Тадєєва // Право і суспільство. - 2014. - № 6.2(2). - С. 165-170. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6.2%282%29_31
10. Яношевська Н. О. Правова характеристика концепції інституту доказів та доказування у справах про адміністративні правопорушення / Н. О.

Контрольні питання

1. Поняття і ознаки доказів. Види доказів.
2. Вимоги, яким мають відповідати докази. Засоби доказування.
3. Призначення і проведення експертизи в межах адміністративної справи.
4. Дослідження доказів, як стадія процесу доказування.

Тема 6. Судові витрати в адміністративному процесі

План

1. Поняття та види судових витрат.
2. Судовий збір. Ставки судового збору.
3. Платники судового збору. Пільги щодо сплати судового збору.
4. Витрати, пов'язані з розглядом адміністративної справи.
5. Витрати на професійну правничу допомогу.
6. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз.
7. Витрати, пов'язані з витребуванням доказів.
8. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення судових витрат.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р.// Відомості Верховної Ради України.- 2012.- № 14.- Ст.87
5. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
6. Пащенко К. С. Новели розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві України / К. С. Пащенко // Наше право. - 2015. - № 6. - С. 40-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_6_8
7. Пащенко К. С. Процесуальні дії щодо розміру і сплати судових витрат як гарантія доступу до правосуддя (на прикладі статті 88 Кодексу

адміністративного судочинства України) / К. С. Пащенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2016. - Вип. 36(2). - С. 43-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%282%29__12

8. Похиленко І.С. Правове регулювання судового збору у господарському процесі / І.С. Похиленко // Часопис Київського університету права. - 2011. - № 4. - С.189-193

9. Сакара Н. Ю. Про правову природу судового збору / Н. Ю. Сакара // Проблеми законності. - 2016. - Вип. 132. - С. 135-146. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_132_16

10. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

Контрольні питання

1. Поняття та види судових витрат.
2. Платники судового збору. Пільги щодо сплати судового збору.
3. Види витрат, що пов'язані з розглядом адміністративної справи.
4. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення судових витрат.
5. Розподіл судових витрат.

Тема 7. Процесуальні строки в адміністративному процесі

План

- Сутність процесуальних строків.
- Обчислення процесуального строку.
- Види процесуальних строків.
- Процесуальні строки розгляду і вирішення адміністративної справи в адміністративному суді першої інстанції.
- Процесуальні строки апеляційного провадження.
- Процесуальні строки касаційного провадження.
- Процесуальні строки проваджень у Великій Палаті Верховного Суду

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.

4. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
5. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.
6. Сорока М. О. Поняття "процесуальний строк" в адміністративному судочинстві / М. О. Сорока // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 1. - С. 229-235. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_33
7. Розум І. О. Дискусійні аспекти поняття та сутності процесуальних строків у адміністративному процесі / І. О. Розум // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2016. - № 2. - С. 93-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_2_17
8. Токарева К. С. Правові наслідки закінчення строку накладення адміністративного стягнення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. С. Токарева; Нац. авіац. ун-т. - Київ, 2015. - 20 с.

Контрольні питання

1. Поняття та види процесуальних строків.
2. Обчислення та закінчення процесуальних строків.
3. Наслідки пропущення процесуальних строків.
4. Строки звернення до адміністративного суду та їх види.

Тема 8. Звернення до адміністративного суду та розгляд справи по суті

План

1. Право на звернення до адміністративного суду.
2. Право фізичних, юридичних осіб на позов. Право на позов суб'єктів владних повноважень.
3. Структура адміністративного позову, форма та зміст.
4. Види адміністративних позовів.
5. Підстави, ознаки і види процесуальних перешкод.
6. Відкриття провадження в адміністративній справі.
7. Підготовче провадження.
8. Зміст стадії розгляду адміністративної справи по суті та її особливості.
9. З'ясування обставин справи та дослідження доказів.
10. Судові дебати.
11. Ухвалення та проголошення судового рішення.

12. Сутність судових рішень.
13. Види судових рішень.
14. Види ухвал.
15. Процесуальний порядок постановлення та проголошення ухвал.
16. Набрання ухвалою законної сили та її оскарження.
17. Процесуальний порядок ухвалення і проголошення рішення.
18. Набрання рішенням законної сили та його оскарження.
19. Додаткове рішення.
20. Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у рішенні.
21. Постанови. Види постанов. Зміст постанов.
22. Процесуальний порядок прийняття та проголошення постанов.
23. Набрання постановою законної сили.
24. Роз'яснення судового рішення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Біла-Тіунова Л. Р. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика [Текст] : монографія / Л. Р. Біла-Тіунова, О. В. Закаленко, А. О. Неугодніков ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Одеса : Фенікс, 2015. - 186 с. - Бібліогр.: с. 166-186.
5. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Університетські наукові записки. - 2018. - № 3-4. - С. 62-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_3-4_8
6. Боднар С. В. Рішення адміністративного суду: сутність, особливості, порядок ухвалення і проголошення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Боднар; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ, 2015. - 20 с
7. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
8. Закаленко О. В. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Закаленко Олена Василівна ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Одеса, 2014. - 20 с.

9. Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України : автореф. ... дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с

10. Лесько А. О. Врегулювання спору за участю судді: проблеми і перспективи / А. О. Лесько // Правова держава. - 2019. - № 34. - С. 48-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_34_9

11. Мазурик Н. І. Доступність адміністративно-правових засобів захисту прав у публічно-правовій сфері [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мазурик Наталія Ігорівна ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. - Тернопіль, 2020. - 20 с.

12. Мостова Н. В. Позов в адміністративному судочинстві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мостова Наталія Володимирівна ; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2013. - 16 с.

13. Осадчий А. Ю. Право на звернення з адміністративним позовом / А. Ю. Осадчий // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". - 2013. - Т. 13. - С. 400-409. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_42

14. Поворознюк М. І. Адміністративний позов у системі засобів захисту прав громадянина у сфері публічно-правових відносин // Часопис Київського університету права. 2017. №3. С 137-145

15. Поворознюк М. І. Адміністративний позов як засіб реалізації прав громадян на судовий захист в публічно-правових відносинах [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поворознюк Микола Іванович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2019. – 20

16. Сало А. Особливості інституту процесуальної співучасті в адміністративному судочинстві України / А. Сало // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. - 2017. - № 865. - С. 325-331. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_51

17. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

Контрольні питання

1. Вимоги до адміністративного позову та обов'язкові додатки до нього.
2. Види адміністративних позовів.
3. Право на подання адміністративних позовів.
4. Підстави для залишення позовної заяви без руху, залишення позовної заяви (позову, заяви) без розгляду та повернення позовної заяви.
5. Відмова у відкритті провадження в адміністративній справі.
6. Завдання та строк підготовчого провадження.

7. Розгляд адміністративної справи по суті та її особливості.
8. Види судових рішень, що приймаються судами різних інстанцій.
9. Зміст рішення суду (його частини).
10. Набрання рішенням суду законної сили.

Тема 9. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ

План

1. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень.
2. Наслідки визнання нормативно-правового акта протиправним та нечинним.
3. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.
4. Особливості провадження у справах щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішень Кабінету Міністрів України стосовно виведення банків з ринку.
5. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.
6. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій та інших дій, пов'язаних з виборчим процесом.
7. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань
8. Особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів
9. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності
10. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
3. Адміністративне судочинство України: теорія та практика : монографія / за заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ, 2015. 288 с
4. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
5. Качур І. А. До питання удосконалення інституту адміністративної справи в адміністративному судочинстві України / І. А. Качур // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2018. - № 3. - С. 42-48. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_3_8
6. Процесуальні особливості судового розгляду адміністративних спорів щодо порушень виборчого законодавства [Текст] / В. В. Кривенко [та ін.] ; заг. ред. В. В. Кривенко ; Інститут прикладних гуманітарних досліджень. - Х. : [б.в.], 2006. - 352 с
7. Смокович М. І. Теоретичні засади правового регулювання розгляду адміністративними судами виборчих спорів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Смокович Михайло Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2015. - 35 с.
8. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.
9. Стукаленко В. А. Актуальні питання предметної юрисдикції спорів, які пов'язані з виборами Президента України / В. А. Стукаленко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. - 2018. - Т. 23, Вип. 1. - С. 35-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2018_23_1_7
10. Цвіркун Ю. Оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України . Право України. 2018. № 2. С. 148-163

Контрольні питання

1. Право на оскарження актів органів влади, строки розгляду такої справи.
2. Хто має право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки.

3. Яким судом здійснюється розгляд скарги на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму.

4. Який строк розгляду адміністративної справи про заборону або встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань.

5. Перелік підстав за якими може бути порушено провадження у справах за зверненням податкових та митних органів при здійсненні ними визначених законом повноважень.

6. Яка особа має право подати позовну заяву про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

7. Яким судом здійснюється розгляд адміністративних справ з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень, ухвалених місцевим загальним судом як адміністративним судом.

8. Особливості типової та зразкової справ.

Тема 10. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному провадженнях

План

1. Сутність і зміст апеляційного провадження
2. Право на апеляційне оскарження.
3. Апеляційна скарга. Форма та зміст. Порядок подання.
4. Стадії апеляційного провадження
5. Повноваження адміністративного суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги.
6. Судові рішення адміністративного суду апеляційної інстанції.
7. Сутність і зміст касаційного провадження.
8. Право на касаційне оскарження.
9. Касаційна скарга. Форма та зміст. Порядок подання.
10. Стадії касаційного провадження.
11. Повноваження адміністративного суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги.
12. Судові рішення адміністративного суду касаційної інстанції

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.

3. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

4. Боднар С. В. Рішення адміністративного суду: сутність, особливості, порядок ухвалення і проголошення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Боднар; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ, 2015. - 20 с

5. Бітов А. І. Особливості касаційного провадження в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. І. Бітов; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2016. - 20 с. - укр.

6. Глуханчук О. Новели апеляційного провадження за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України [Текст] / О. Глуханчук // Слово Національної школи суддів України. — 2018. — № 1. — С. 80-89.

7. Кайдашев Р. П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Р. П. Кайдашев; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2016. - 40 с

8. Роженко Д. В. Касаційний розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження / Д. В. Роженко // Вісник Вищої ради юстиції. - 2013. - № 3. - С. 46-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvru_2013_3_6

9. Стафійчук К.В. Правова природа касаційного провадження в адміністративному судочинстві України // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С.317-319

10. Бояринцева М.А. Реалізація права на касаційне оскарження в адміністративному процесі України //Правова позиція. 2018. № 2 (21) С.29-33

Контрольні питання

1. Право на апеляційне оскарження.
2. Форма та зміст апеляційної скарги.
3. Порядок подання апеляційної скарги.
4. Стадії апеляційного провадження та строки розгляду апеляційної скарги.
5. Повноваження адміністративного суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги.
6. Структура постанови апеляційного суду.
7. Право на касаційне оскарження.
8. Форма та зміст касаційної скарги.
9. Порядок подання касаційної скарги.
10. Виключні підстави для касаційного оскарження.

11. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги.

Тема 11. Процесуальні особливості виконання судових рішень в адміністративних справах

План

1. Обов'язковість судових рішень.
2. Судові рішення, які виконуються негайно.
3. виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню.
4. Зупинення виконання судового рішення.
5. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення.
6. Заміна сторони виконавчого провадження.
7. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах та його наслідки.
8. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
3. Безпалько С. В. Правові засади вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Безпалько Сергій Вікторович ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. - Київ, 2017. - 20 с.
4. Гришко О. М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гришко Олександр Миколайович ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. - Київ, 2018. - 21 с.
5. Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Зеленов Андрій Сергійович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2018. - 20 с.
6. Корнейчук С. П. Адміністративний примус у діяльності органів примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Корнейчук Сергій Петрович ; Держ. ВНЗ "Запоріж. нац. ун-т" М-ва освіти і науки України. - Запоріжжя, 2016. - 17 с.

7. Кошкош О. О. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних з виконанням судових рішень і рішень інших органів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кошкош Олена Олександрівна ; Донец. юрид. ін-т МВС України. - Кривий Ріг, 2018. - 20 с.

8. Педан А. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері виконавчого провадження. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С.143- 148.

9. Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с.

10. П'ятницький А.В.Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / П'ятницький Андрій Васильович ; Сум. держ. ун-т. - Суми, 2018. - 20 с.

11. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

12. Смотрич Д. В. Правове забезпечення виконання судових рішень в адміністративних справах і рішень Європейського суду з прав людини / Д. В. Смотрич // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 3. - С. 115-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_3_28

13. Фокіна А. О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві / А. О. Фокіна // Часопис Київського університету права. - 2019. - № 2. - С. 262-266. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_2_47

Контрольні питання

1. Обов'язковість судових рішень.
2. Судові рішення, які виконуються негайно.
3. Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.
4. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню.
5. Зупинення виконання судового рішення.
6. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення.
7. Заміна сторони виконавчого провадження.
8. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах. Звіт про виконання судового рішення. Накладення штрафу за невиконання рішення суду.
9. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Основними формами вивчення курсу „Адміністративний процес” є: лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів над джерелами і навчально-методичною літературою, написання індивідуальних робіт, виконання завдань модульного контролю, складання заліку.

Важливу роль у вивченні курсу належить **лекції**, що є провідною організаційною формою навчання, засобом спрямування спільної діяльності викладачів і студентів на досягнення цілей навчання. Під час лекцій визначається зміст і наукова спрямованість предмета, розглядаються найважливіші проблеми, прокладається шлях до самостійного вивчення джерел.

Семінар – це колективна форма аудиторних занять; активний метод перевірки знань, якому передують самостійне вивчення студентами різних історичних джерел і посібників. На семінарських заняттях студенти, під керівництвом викладача, шляхом творчого обміну думок у процесі товариської дискусії поглиблюють і узагальнюють знання, здобуті на лекціях і під час самостійної роботи, учаться давати об'єктивну оцінку суспільним явищам, формувати власні погляди та активну життєву позицію, здобувають досвід усного виступу перед аудиторією.

Важливою складовою підготовки до семінарського заняття є **самостійна робота студента** з літературою. Зміст і спрямованість цієї роботи визначається на лекціях. Самостійна навчальна робота не лише формує у студентів навички та вміння самостійного здобування знань, що важливо для здійснення неперервної освіти протягом усієї подальшої трудової діяльності, а й має важливе виховне значення, оскільки формує самостійність як рису характеру, що відіграє істотну роль у структурі особистості сучасного спеціаліста вищої кваліфікації. Обов'язковою складовою самостійної роботи студентів є: конспектування передбачених до кожного семінарського заняття основних джерел в окремому зошиті.

ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Індивідуальне завдання підлягає захисту студентом на заняттях, які призначаються додатково. Індивідуальне завдання може бути виконане у різних формах. Студенти можуть зробити його у вигляді реферату. Реферат повинен мати обсяг 18-24 сторінок А4 тексту (кегель Times New Roman, шрифт 14, інтервал 1,5), включати план, структуру основної частини тексту відповідно до плану, висновки і список літератури, складений відповідно до ДСТУ 8302:2015. В рефераті можна помістити словник базових понять до теми. Водночас індивідуальне завдання може бути виконане в інших формах, наприклад, у вигляді презентації у форматі Power Point. В цьому разі обсяг роботи визначається індивідуально – залежно від теми.

Література, що рекомендується для виконання індивідуального завдання, наведена, а в електронному вигляді вона розміщена на Освітньому сайті КНУБА, на сторінці кафедри політичних наук і права.

Як виконання індивідуального завдання за рішенням викладача може бути зарахована участь студента у міжнародній або всеукраїнській науково-практичній конференції з публікацією у матеріалах конференції тез на одну з тем, дотичних до змісту дисципліни, або публікація статті на одну з таких тем в інших наукових виданнях. Також в якості індивідуального завдання може бути зарахована участь у конкурсах та зйомка відео за тематикою курсу.

Текст індивідуального завдання подається викладачу не пізніше, ніж за 2 тижні до закінчення семестру. Заняття із захисту індивідуальних завдань призначаються не пізніше, ніж за 1 тиждень до закінчення семестру. Викладач має право вимагати доопрацювання індивідуального завдання, якщо воно не відповідає вимогам.

Тематика індивідуальних завдань для студентів денної та контрольних робіт для студентів заочної форми навчання

1. Поняття, предмет, методи адміністративного процесу.
2. Принципи адміністративного процесу.
3. Загальна характеристика юрисдикції адміністративних судів
4. Поняття, склад та класифікація учасників адміністративного процесу.
5. Сторони в адміністративному процесі, їх права та обов'язки.
6. Поняття адміністративно-процесуального доказування
7. Джерела доказів у адміністративному процесі
8. Дослідження та оцінка доказів у адміністративному процесі

9. Класифікація доказів в адміністративному процесі
10. Процесуальні строки в адміністративному процесі
11. Поняття та склад судових витрат в адміністративному процесі
12. Судовий збір в адміністративному процесі
13. Розподіл судових витрат в адміністративному процесі
14. Заходи процесуального примусу
15. Поняття та види заходів процесуального примусу
16. Підготовче провадження в адміністративному процесі
17. Врегулювання спору за участю судді
18. Розгляд справи по суті в адміністративному процесі
19. Судові рішення в адміністративному процесі
20. Розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження
21. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень
22. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
23. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.
24. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій
25. Особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців
26. Особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України
27. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань
28. Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони
29. Особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів
30. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності

31. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності

32. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця

33. Особливості провадження у зразковій справі

34. Особливості провадження у типовій справі

35. Загальна характеристика апеляційних та касаційних розглядів.

36. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах.

37. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах

МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Вивчення курсу «Адміністративний процес» в організаційному плані здійснюється за модульно-рейтинговою системою, яка спрямована на активізацію поглибленого засвоєння студентами адміністративно-правових явищ, сучасних державно-правових відносин і самостійну творчу роботу з формування власної правової культури.

Рейтингова оцінка з дисципліни – це сума оцінок (балів) усіх видів навчання студентів, які передбачаються навчальною програмою. До них відносяться :

- відвідування лекцій і наявність та якість конспектів лекцій;
- відвідування семінарів та участь в них:
  - а) виступи з доповідями ,
  - б) доповнення доповідей,
  - г) вміння формулювати і ставити питання, вести дискусії
- написання та захист індивідуальних завдань.

Модульний контроль проводиться після завершення практичних занять і здійснюється за навчальними матеріалом, що розглядався в курсі. Формою модульного контролю є письмові контрольні роботи, тестування та усне опитування студентів.

До модульного контролю допускаються студенти, які виконали усі види навчальних робіт, передбачених навчальною програмою.

Студенти, які не пройшли модульний контроль, не допускаються до підсумкового контролю (екзамену).

За дозволом деканату та за згодою кафедри окремі студенти (при наявності необхідної мотивації) можуть в додатковий час спробувати підвищити свій рейтинг модульного контролю.

При оцінюванні знань студентів використовується чотирибальна шкала оцінювання (5, 4, 3, 2), яка водночас приводиться у відповідність до європейської шкали оцінювання ECTS за таблицею:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з	не зараховано з

		можливістю повторного складання	можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Студенту, який має підсумкову оцінку за дисципліну від 35 до 59 балів, призначається додаткова залікова сесія. В цьому разі він повинен виконати додаткові завдання, визначені викладачем.

Студент має право на опротестування результатів контролю (апеляцію). Правила подання та розгляду апеляції визначені внутрішніми документами КНУБА, які розміщені на сайті КНУБА та зміст яких доводиться до студентів на початку вивчення дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання та самостійна робота			ІЗ	Іспит	Сума
М1					
ЗМ1	ЗМ2	ЗМ3			
20	20	20	15	25	100

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття, предмет, методи адміністративного процесу.
2. Принципи адміністративного процесу.
3. Загальна характеристика принципу верховенство права
4. Загальна характеристика принципу рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом
5. Загальна характеристика принципу гласності і відкритості судового процесу та його повне фіксування технічними засобами
6. Загальна характеристика принципу змагальності сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі
7. Принцип обов'язковості судового рішення
8. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи
9. Загальна характеристика принципу забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом
10. Загальна характеристика принципу розумності строків розгляду справи судом
11. Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами
12. Джерела адміністративного процесу.
13. Адміністративний процес як галузь права, галузь законодавства, галузь юридичної науки, навчальна дисципліна.
14. Загальна характеристика юрисдикції адміністративних судів
15. Предметна юрисдикція.
16. Інстанційна юрисдикція.
17. Територіальна юрисдикція (підсудність)

18. Поняття, склад та класифікація учасників адміністративного процесу.
19. Сторони в адміністративному процесі, їх права та обов'язки.
20. Треті особи в адміністративному процесі.
21. Представництво в адміністративному процесі
22. Інші учасники адміністративного процесу (помічник судді, секретар судового засідання, свідок, експерт, експерт з питань права, спеціаліст та ін.)
23. Поняття адміністративно-процесуального доказування
24. Джерела доказів у адміністративному процесі
25. Дослідження та оцінка доказів у адміністративному процесі
26. Класифікація доказів в адміністративному процесі
27. Письмові докази як засоби доказування в адміністративному процесі
28. Речові докази як засоби доказування в адміністративному процесі
29. Електронні докази як засоби доказування в адміністративному процесі
30. Висновки експертів як засоби доказування в адміністративному процесі
31. Показання свідків як засоби доказування в адміністративному процесі
32. Забезпечення доказів та адміністративних проваджень
33. Процесуальні строки в адміністративному процесі
34. Обчислення процесуального строку
35. Поновлення та продовження процесуальних строків
36. Строк звернення до адміністративного суду
37. Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду
38. Поняття та склад судових витрат в адміністративному процесі
39. Судовий збір в адміністративному процесі
40. Ставки судового збору в адміністративному процесі
41. Порядок сплати судового збору
42. Повернення судового збору
43. Витрати на професійну правничу допомогу
44. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз
45. Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів, вчиненням інших процесуальних дій, підготовкою справи до розгляду
46. Розподіл судових витрат в адміністративному процесі
47. Заходи процесуального примусу
48. Поняття та види заходів процесуального примусу
49. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом
50. Заяви по суті справи в адміністративному процесі
51. Заяви з процесуальних питань в адміністративному процесі
52. Підготовче провадження в адміністративному процесі
53. Врегулювання спору за участю судді
54. Розгляд справи по суті в адміністративному процесі
55. Судові рішення в адміністративному процесі
56. Розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження

57. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень

58. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

59. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

60. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій

61. Особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців

62. Особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України

63. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань

64. Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони

65. Особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів

66. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності

67. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності

68. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця

69. Особливості провадження у зразковій справі

70. Особливості провадження у типовій справі

71. Апеляційне провадження

72. Форма та зміст апеляційної скарги в адміністративному процесі

73. Відкриття апеляційного провадження

74. Відмова у відкритті апеляційного провадження

75. Апеляційний розгляд

76. Судові рішення суду апеляційної інстанції

77. Загальна характеристика касаційного провадження

78. Форма і зміст касаційної скарги

79. Відкриття касаційного провадження

80. Відмова у відкритті касаційного провадження

81. Касаційний розгляд

82. Підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду
83. Порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду
84. Зміст постанови суду касаційної інстанції
85. Порядок розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи
86. Судові рішення, які виконуються негайно
87. Звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання
88. виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню
89. Поворот виконання судових рішень
90. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах

ПОЛІТИКА ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

1. Списування під час тестування та інших опитувань, які проводяться у письмовій формі, заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). У разі виявлення фактів списування з боку студента він отримує інше завдання. У разі повторного виявлення призначається додаткове заняття для проходження тестування.

2. Тексти індивідуальних завдань (в т.ч. у разі, коли вони виконуються у формі презентацій або в інших формах) перевіряються на плагіат. Для цілей захисту індивідуального завдання оригінальність тексту має складати не менше 70%. Виключення становлять випадки зарахування публікацій студентів у матеріалах наукових конференціях та інших наукових збірниках, які вже пройшли перевірку на плагіат.

ПОЛІТИКА ЩОДО ВІДВІДУВАННЯ

1. Студент, який пропустив аудиторне заняття з поважних причин, має продемонструвати викладачу та надати до деканату ФУПП документ, який засвідчує ці причини.

2. Студент, який пропустив лекційне заняття, повинен законспектувати зміст цього заняття та продемонструвати конспект викладачу до складання заліку.

3. Студент, який пропустив практичне заняття, повинен законспектувати джерела, які були визначені викладачем як обов'язкові для конспектування, та продемонструвати конспект викладачу до складання заліку.

4. За об'єктивних причин (хвороба, міжнародне стажування тощо) навчання може відбутись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Методичне забезпечення

I. Законодавчі акти, міжнародні договори

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
4. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради.- 2014.- № 13.- Ст.222
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 25. – Ст. 1190
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Відом. Верхов. Ради України . – 1999. – № 18. – Ст. 774 (з наступ. змін. та допов.).
8. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 3. – Ст. 149.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056
11. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р.// Відомості Верховної Ради України.- 2012.- № 14.- Ст.87
12. Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента від 16.11.2004 року// Урядовий кур'єр від 24.11.2004 — № 224
13. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента від 29.12.2017 року// Офіційний вісник України від 16.01.2018 — 2018 р., № 5.- стор. 89.- Ст. 207

II. Підручники, навчальні посібники, конспекти та тексти лекцій

1. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 320 с.
2. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
3. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах) : навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 108 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. К.: Атіка, 2014. 416 с.

5. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : Підручник. Заг. ред. д. ю. н., проф. Бевзенка В. М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г. В. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.

III. Монографічні джерела, наукові статті

1. Адміністративне судочинство України: теорія та практика : монографія / за заг. ред. О.М. Нечитайла. Київ, 2015. 288 с.

2. Бабенко К.А. Особливості правового статусу адміністративних судів. Форум права. 2016. № 3. С. 16-18.

3. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2015. 201 с.

4. Басай О. Докази та доказування прокурором в адміністративному судочинстві / О. Басай, С. Белікова // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2016. - № 4. - С. 10–16. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2016_4_4

5. Безпалько С. В. Правові засади вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Безпалько Сергій Вікторович ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. - Київ, 2017. - 20 с.

6. Біла-Тіунова Л. Р. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика [Текст] : монографія / Л. Р. Біла-Тіунова, О. В. Закаленко, А. О. Неугодніков ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Одеса : Фенікс, 2015. - 186 с. - Бібліогр.: с. 166-186.

7. Бітов А. І. Особливості касаційного провадження в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. І. Бітов; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2016. - 20 с. - укр.

8. Боднар С. В. Рішення адміністративного суду: сутність, особливості, порядок ухвалення і проголошення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Боднар; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". - Київ, 2015. - 20 с

9. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Врегулювання спору за участю судді: проблеми та перспективи застосування / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Університетські наукові записки. - 2018. - № 3-4. - С. 62-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_3-4_8

10. Бояринцева М.А. Реалізація права на касаційне оскарження в адміністративному процесі України //Правова позиція. 2018. № 2 (21) С.29-33

11. Глуханчук О. Новели апеляційного провадження за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України [Текст] / О. Глуханчук // Слово Національної школи суддів України. — 2018. — № 1. — С. 80-89.

12. Горбач М.І. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 70-75.

13. Гошовський В.С. Проблеми відводу (самовідводу) судді в адміністративному судочинстві України: перспективи розвитку // Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(9), 2015. С.149-152

14. Гришко О. М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гришко Олександр Миколайович ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. - Київ, 2018. - 21 с.
15. Джафарова М.В. Сучасний погляд на предмет адміністративного процесуального права України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 90-94
16. Желтобрюх І.Л. Суперечності між науковою термінологією та термінологією законодавства щодо визначення суб'єктів та учасників адміністративного процесу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2019. С.70-73
17. Жукова Є. О. Реалізація принципу процесуальної економії в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Є. О. Жукова; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2015. - 21 с.
18. Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України : автореф. ... дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с
19. Закаленко О. В. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Закаленко Олена Василівна ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". - Одеса, 2014. - 20 с.
20. Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Зеленов Андрій Сергійович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2018. - 20 с.
21. Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Зеленов Андрій Сергійович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2018. - 20 с.
22. Зленко А. В. Використання електронних доказів у адміністративному судочинстві / А. В. Зленко, Г. В. Муляр, О. С. Ховпун // Судова апеляція. - 2019. - № 3. - С. 101-107. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2019_3_15
23. Зозуля І.В. Відвід (самовідвід) в законодавстві України //Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття. Харків, 2020. С.91-94
24. Кайдашев Р. П. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Р. П. Кайдашев; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2016. - 40 с
25. Карпа М. Публічно-правовий спір як спосіб встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади (теоретичні аспекти). Теорія та історія державного управління. 2017. Вип. 3(34). С. 26–34.
26. Катаєва Е.В. Юрисдикція адміністративних судів України щодо вирішення адміністративних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 22 с.
27. Качур І. А. До питання удосконалення інституту адміністративної справи в адміністративному судочинстві України / І. А. Качур // Наукові записки

Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2018. - № 3. - С. 42-48. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_3_8

28. Кононенко Ю. В. Адміністративно-правова охорона права на справедливий судовий розгляд в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ю. В. Кононенко; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2015. - 19 с

29. Корнейчук С. П. Адміністративний примус у діяльності органів примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Корнейчук Сергій Петрович ; Держ. ВНЗ "Запоріж. нац. ун-т" М-ва освіти і науки України. - Запоріжжя, 2016. - 17 с.

30. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Олег Іванович Корчинський ; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2019. – 185 с. – Бібліографія: с. 158–183 (260 назв).

31. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина / Олег Корчинський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. — № 876. — С. 151–156.

32. Кошкош О. О. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних з виконанням судових рішень і рішень інших органів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кошкош Олена Олександрівна ; Донец. юрид. ін-т МВС України. - Кривий Ріг, 2018. - 20 с.

33. Лесько А. О. Врегулювання спору за участю судді: проблеми і перспективи / А. О. Лесько // Правова держава. - 2019. - № 34. - С. 48-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_34_9

34. Мазурик Н. І. Доступність адміністративно-правових засобів захисту прав у публічно-правовій сфері [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мазурик Наталія Ігорівна ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. - Тернопіль, 2020. - 20 с.

35. Мельник М.П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві України / М.П. Мельник // Держава і право. — 2010. — № 48. — С. 269-274

36. Миронюк Р. В. Можливості й гарантії дотримання прав й інтересів громадян в оновленій редакції Кодексу адміністративного судочинства України / Р. В. Миронюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2018. - № 3. - С. 276-281. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2018_3_57

37. Мостова Н. В. Позов в адміністративному судочинстві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мостова Наталія Володимирівна ; Нац. акад. внутр. справ. - К., 2013. - 16 с.

38. Олефіренко Н.А. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 3. С. 152-155.
39. Осадчий А. Ю. Право на звернення з адміністративним позовом / А. Ю. Осадчий // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". - 2013. - Т. 13. - С. 400-409. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_42
40. Пащенко К. С. Новели розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві України / К. С. Пащенко // Наше право. - 2015. - № 6. - С. 40-45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashpr_2015_6_8
41. Пащенко К. С. Процесуальні дії щодо розміру і сплати судових витрат як гарантія доступу до правосуддя (на прикладі статті 88 Кодексу адміністративного судочинства України) / К. С. Пащенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2016. - Вип. 36(2). - С. 43-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%282%29__12
42. Педан А. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері виконавчого провадження. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С.143- 148.
43. Петришина М. Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду / М. Д. Петришина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2017. - Вип. 29(1). - С. 98-101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29%281%29__27
44. Пипяк М.І. Адміністративний суд у системі органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.
45. Поворознюк М. І. Адміністративний позов у системі засобів захисту прав громадянина у сфері публічно-правових відносин // Часопис Київського університету права. 2017. №3. С 137-145
46. Поворознюк М. І.Адміністративний позов як засіб реалізації прав громадян на судовий захист в публічно-правових відносинах [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поворознюк Микола Іванович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2019. – 20
47. Похиленко І.С. Застосування принципу справедливості в судовому процесі//Права людини в умовах розбудови соціальної правової держави в Україні. Зб. наук. пр. Матеріали «круглого столу» (Київ, 10 грудня 2020 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ–Тернопіль : КНУБА, «Бескиди», 2020. С.44-50
48. Похиленко І.С. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в господарському та адміністративному процесах // Актуальні проблеми захисту інформаційних прав особи в умовах технологічних викликів та цифрової реальності : мат. Міжнароднор. наук.-пркт. конф. За заг. ред. І.С. Гриценка, М.І.Смоковича, м.Київ, 17-18 вересня 2019 року.-Херсон: В.Д. "Гельветика, 2019.-С.54-57
49. Похиленко І.С. Про деякі питання щодо Стратегії розвитку судової влади України на 2015-2020 роки //Наукові читання, присвячені пам'яті В.М.

Корецького: Зб. наук. праць / Київський університет права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Євдокимов В.О., Чернецька О.В. та інші]. - К.: Вид-во Ліра, 2015.-С.147-149

50. Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с.

51. Процесуальні особливості судового розгляду адміністративних спорів щодо порушень виборчого законодавства [Текст] / В. В. Кривенко [та ін.] ; заг. ред. В. В. Кривенко ; Інститут прикладних гуманітарних досліджень. - Х. : [б.в.], 2006. - 352 с

52. П'ятницький А.В.Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / П'ятницький Андрій Васильович ; Сум. держ. ун-т. - Суми, 2018. - 20 с.

53. П'ятницький А.В.Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / П'ятницький Андрій Васильович ; Сум. держ. ун-т. - Суми, 2018. - 20 с.

54. Роженко Д. В. Касаційний розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження / Д. В. Роженко // Вісник Вищої ради юстиції. - 2013. - № 3. - С. 46-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvru_2013_3_6

55. Розум І. О. Дискусійні аспекти поняття та сутності процесуальних строків у адміністративному процесі / І. О. Розум // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2016. - № 2. - С. 93-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_2_17

56. Розум І. О. Провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. О. Розум; Нац. авіац. ун-т. - Київ, 2014. - 20 с.

57. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А.В. Руденко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2006. — 20 с.

58. Сакара Н. Ю. Про правову природу судового збору / Н. Ю. Сакара // Проблеми законності. - 2016. - Вип. 132. - С. 135-146. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_132_16

59. Сало А. Особливості інституту процесуальної співучасті в адміністративному судочинстві України / А. Сало // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. - 2017. - № 865. - С. 325-331. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2017_865_51

60. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія / Смокович М.І. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 304 с.

61. Смокович М. І. Теоретичні засади правового регулювання розгляду адміністративними судами виборчих спорів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид.

наук : 12.00.07 / Смокович Михайло Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2015. - 35 с.

62. Смотрич Д. В. Правове забезпечення виконання судових рішень в адміністративних справах і рішень Європейського суду з прав людини / Д. В. Смотрич // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2016. - Вип. 3. - С. 115-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_3_28

63. Сорока М. О. Поняття "процесуальний строк" в адміністративному судочинстві / М. О. Сорока // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 1. - С. 229-235. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdu_2010_1_33

64. Стафійчук К.В. Правова природа касаційного провадження в адміністративному судочинстві України // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С.317-319

65. Стукаленко В. А. Актуальні питання предметної юрисдикції спорів, які пов'язані з виборами Президента України / В. А. Стукаленко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. - 2018. - Т. 23, Вип. 1. - С. 35-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2018_23_1_7

66. Тадеєва О. М. Засоби доказування в адміністративному судочинстві у справах щодо публічного майна / О. М. Тадеєва // Право і суспільство. - 2014. - № 6.2(2). - С. 165-170. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6.2%282%29__31

67. Терехова О. Ю. Адміністративно-правове регулювання діяльності окружних адміністративних судів в Україні // Держава та регіони. Серія ПРАВО. : Право, 2019 р., № 4 (66) С.116-122

68. Терехова О. Ю. Поняття й елементи адміністративно-правового статусу окружних адміністративних судів в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(26), 2019. С.181-185

69. Тернущак М. М.Адміністративний процес у публічному адмініструванні [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Тернущак Михайло Михайлович ; Держ. НДІ МВС України. - Київ, 2020. - 32 с.

70. Токарева К. С. Правові наслідки закінчення строку накладення адміністративного стягнення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. С. Токарева; Нац. авіац. ун-т. - Київ, 2015. - 20 с.

71. Фокіна А. О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві / А. О. Фокіна // Часопис Київського університету права. - 2019. - № 2. - С. 262-266. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_2_47

72. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 20 с.

73. Цвіркун Ю. Оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України . Право України. 2018. № 2. С. 148- 163

74. Чудик Н. О. Участь адвоката в адміністративному процесі / Н. О. Чудик // Актуальні проблеми правознавства. - 2017. - Вип. 4. - С. 153-158. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_27

75. Яношевська Н. О. Правова характеристика концепції інституту доказів та доказування у справах про адміністративні правопорушення / Н. О. Яношевська // Web of science and Academic Researcher. - 2019. - № 1. - С. 181-186. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/wsar_2019_1_30

Інформаційні ресурси

<http://library.knuba.edu.ua/> Бібліотека КНУБА

www.rada.dov.ua. Сайт Верховної Ради України.

<http://org2.knuba.edu.ua/>. Освітній сайт КНУБА.

<http://lawbooks.in.ua/>

<http://irbis-nbuv.gov.ua/> Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського

Навчальне видання

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальності 081 «Право»

Укладачі

КАРПУНЦОВ Валерій Віталійович

КУЛЕБА Олена Михайлівна

ПОХИЛЕНКО Ірина Сергіївна